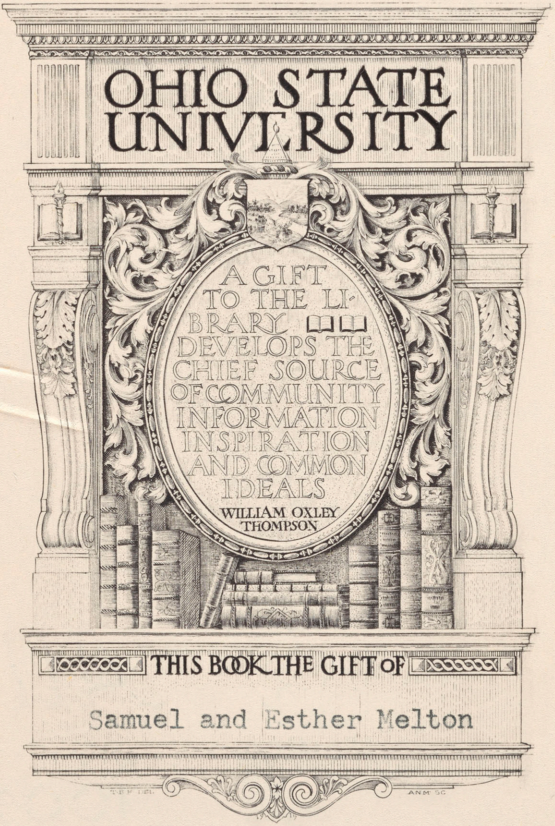
ספריה-כללית

א. ל. לוינסקי

מסע לארץ-ישראל בשנת ת״ת

3

OHIO STATE UNIVERSITY
A GIFT TO THE LIBRARY DEVELOPS THE CHIEF SOURCE OF COMMUNITY INFORMATION INSPIRATION AND COMMON IDEALS
WILLIAM OXLEY THOMPSON
THIS BOOK THE GIFT OF
Samuel and Esther Melton

הוצאת־כלל

ספריה־כללית

א. ל. לוינסקי

מסע לארץ־ישראל בשנת ת״ת

הוצאת־כלל
ברלין 1922 ־ תרפ״ב

Klal-Verlag / Berlin SW 68 / Markgrafenstr. 73

Klal-Druckerei, Berlin.

ארצי ועמי! אני שלכם, וחלומותי שלכם...

במקום שאין אנשים השתדל להיות איש, ובמקום שאין סופרים — היה סופר. על פי מלאכתי ואומנותי אינני סופר, ולא לי לכתוב ספר מסעות. סופרים הרבה גדולים וטובים ממני, סופרים מובהקים היו אתי על „יהודי המכבי", על „ישרון", „השר הנדיב"... יחד עשינו את דרכנו, יחד עברנו את ים המלח והירדן, ובכפר „שלום" וביחוד בכרמי „עין גדי" וחצרון, ביום החג, ביום הטוב, היו סופרים רבים... ואנכי חכיתי וחכיתי: מתי יכתבו הם בספר את דבר מסענו זה, מכל אשר ראינו ושמענו... אבל עברו ימים וירחים, ואין קול ואין קשב.

בראותי כזאת אמרתי בלבי: הבה אנסה אני את כחי, ואכתוב, כמו שאוכל, על דבר הנסיעה הנפלאה ההיא. וזאת עוד—אם להגיד האמת—ספרות כזו היא מעין ירושת אבות — אצלנו. גם אחד מאבות־אבותי, ושמו כשמי, בשנות החמשים במאה השביעית היה כותב את מסעותיו „בעגלה ובעגלת החורף"... והרבה מבני משפחתנו אהבו תמיד לכתוב לזכרון בספר מה שראו ושמעו בעברם בדרך. וגם אני, אורה ולא אבוש, יש לי מעין חולשה לענינים כאלה... והנה — כתבתי.

ידעתי, כי לו כתבו הסופרים הנאמנים: שלמון, עזרא, אביה וחבריהם, בכלל, כל אלה אשר רוח השירה נוססה בם, כי אז בלשון אחרת דברו. יש ויש פה כר נרחב לסופר משורר, לכתוב ולשיר, ולצייר תמונות לוקחות לב ונפש. אבל מה אעשה, והם לא כתבו.

ואנכי — כתבתי כמו שיכולתי.

א.

ביום ג׳ חמשה עשר בסיון שנת ה׳ ת״ת חגותי את חג כלולותי עם רעיתי אשר אהבתי. ולמחרת היום הזה עזבנו את הורינו וקרובינו ואת אוהבינו ונשם לדרך פעמינו — לבלות את „ירח־הזהב" בארץ אבותינו.

ידעתי כי הקורא העברי לא יסתפק במעט זה: הוא יחפץ לדעת: מי אני? מאין אנכי? מה מעשי? ועוד פרטים כאלה הנחוצים לו מאד לדעת. אתאמץ למלאות תאותו.

אנכי הנני מורה שפת־עבר בגימנזיום לנערים ונערות בעיר נ. אשר בסוריה ורעיתי יהודית לבית יוסף אחת התלמידות בגימנזיום ההוא. אבי רב ומורה הקהלות, ואביה בעל אחוזות ונכסים בסביבות נ. — מן הלשכה החמשית עד השמינית למרתיה פרק בספרותנו, ובמשך העת ההיא למדנו לדעת ולהכיר ולאהוב איש את רעהו. וכאשר גמרה יהודית את חק למורה, והיא בת שמונה עשרה, בקשתי את ידה — והשגתיה. והנני מואשר, כי נוסף על יפיה, יפעת בת ארץ הקדם, יפעת עבריה עם עינים שחורות כעורב, היא גם בעלת מדות טובות וכשרונות נעלים, ובכלל כל המדות הטובות שמנאו חכמי ישראל באשה וכל המעלות הטובות שמנאו באשה „חכמי־אומות־העולם" נתאחדו בה, ביהורית, ונוסף על כל אלה עוד מעלה אחת בקורש לה, כי אהבה עזה אהבה את שפתנו וספרותנו. והיא, אשר לפי יפיה ועשרה יכלה להנשא לאחד השרים או העשירים הגדולים, בחרה בי, כי בעיניה האצילה לשוננו מרוחה ומהודה עלי, ומחבתה חבה יתרה נודעת גם לי.

כאשר תראו, חביבי הקוראים, ספורי „לא ארוך ולא חרש", ואיננו יוצא מגדר המציאות והאפשרות. ובכל־זאת ארמה, כי לו קמו עתה אבותינו מקבריהם, והתפלאו מאד לשמוע את דברי אלה. דברי ימי עמנו יספרו לנו, כי באמצע המאה השביעית היו אמנם מורי הדת לעברים באיזה מבתי־הספר, אבל רק מורי הדת, ולא מורי הלשון, כי את הדת העברית הורו אז בלשון המדינה. וזאת עוד, מה שקשה להאמין עתה, מורי הדת ההם לא היתה להם

שום שייכות לא עם הדת ולא עם הלשון. רק לפנים, רק משום מראית־עין היתה כל זאת. המורים לא הורו, והתלמידים לא הקשיבו לקחם, ובכלל לא היה כל הענין הזה אלא מעשי להטים ואחיזת־עינים. הדת היתה בזויה על מוריה ותלמידיה, והמורים בזוים ונבזים בעיני עצמם ובעיני התלמידים, אשר ידעו את סוד הלמורים האלה... וגם זאת רק בשם הדת בלבד, ולשון וספר מאן דכר שמם? בימים הרעים האלה, עת אשר היהודים בעצמם לא ידעו את ערך שפתם ולא הבינו להוקירה, ורבים מהם גם את בניהם לא למדו עברית... בימים הרעים האלה, רעים מחוץ ורעים מבפנים — כל זאת אפשר היתה. לא כן עתה. עתה שפת עבר היא לא רק שפה מדוברת בין העברים, אלא כי גם אומות־העולם ילמדו אותה ובהרבה בתי־ספר לנערים ונערות היא מן הלשונות החיוביות.

על דבר התמורה הגדולה ההיא יספרו לנו דברי ימי ספרותנו לאמר:

בסוף המאה התשע־עשרה למספרם ואמצע המאה השביעית למספרנו נרגשו שתי תנועות שונות בקרב עמי אירופה והיהודים. בין עמי אירופה נרגשה תנועה מתנגדת להשפות המתות, שפות יון ורומי הקדמוניות. כי עד העת ההיא למדו בכל בתי־הספר הבינונים את השפות ההן ותהיינה חיוביות. מן הלשכה הראשונה עד השמינית, שמונה שנות עמל למד הנער הרך שפות רומי ויון, בעת אשר היונים והרומים בעצמם כבר עברו ובטלו מן הארץ ואין זכר למו. מרוע ולמה? לאיזו מטרה למדו את הנער הרך הלשונות ההן? מי יודע. אחרים, מצדדי התורה ההיא, אמרו, שסגולה ברוקה היא לרכך את לב הילד, לרומם את רוחו, לטעת בקרבו הטעם הטוב לכל יופי ונשגב, על ידי כך שיקרא בילדותו את הספרים היפים על דבר אלילי היונים ואליליתיהם ונאופיהם והוללותיהם, ואכזריות לב אבירי רומי ומלחמותיהם: לא יאומן כי יסופר, אבל כנראה אמת הדבר: את הטוב בקשו ברע, את הטהרה בטומאה... וכה היה הדבר נוהג עד סוף המאה התשע עשרה. בעת

ההיא קמו הרבה מגדוליהם, ויקראו המס על המנהג הזר והמשונה הזה. ארוכה וכבדה היתה המלחמה, כי מצ־די היונית והרומית לא חשכו מעמל נפשם, ויאמרו לטהר אותן בק״ן טעמים. סוף סוף אמנם נצח השכל הבריא, והשפות המתות, שכבר בלו ונרקבו, נגרשו מבית־הספר, ותחתיהן באו שפות החיות עוד עתה.

ובה בעת ההיא נרגשה בין העברים תנועה לאומית חזקה... לתחית הלאום. ואחת מעקרי התחיה הלאומית ההיא היתה תחית השפה, להחיותה בפה ובכתב. ויחלו להחלימה, להחזיקה ולרפאותה, — ותחי ותיף ותגדל ותפרח. כי באמת שפתנו העברית מעודה לא מתה, ורק אומות־העולם, מרוב קנאתם ואי־ידיעתם קראו אחריה: מות! ואחריהם החרו החזיקו גם הרבה מן היהודים, אשר בהפקירא ניחא להם ויקראו גם כן: מתה, מתה שפת עבר... אבל למרות כל אלה, למרות לעג הגאיונים הבורים האלה, חיה חיתה השפה בפי בניה הנאמנים לה, ותהי גם מקור חיים לעמנו, ותאציל מחיי רוחה גם על הארץ, ארץ העברים, ותחי גם היא... כי בעת תנועת תחית השפה, התעוררה גם תנועת תחית הארץ, ובני ישראל התלקטו אחד אחד לארץ אבותיהם, וממילא היתה שפת עבר לחיה בפיהם. כן פעלה השפה על תחית הארץ, על קבוץ גליות ואחדות האומה, והארץ — על תחית השפה, וכה היו שתיהן פועלות ומתפעלות גם יחד. ותפעלנה פעולתן הגדולה על בני עמנו. לאט־לאט נהיתה ארץ־ישראל למרכז היהדות וחכמת ישראל. כל בחור וטוב בעמנו, כל בעל מח ולב, כל עשיר ונכבד, כל אדם גדול ובעל בעמיו קבע את דירתו בארץ אבותיו, ומירושלים יצאו תורה וחכמה ומנהגים יפים ונמוסים והלך החיים וגם מורה לכל בני הגולה. היהודים שבחוץ־לארץ התאמצו לחקות בכל את אחיהם שבמטרופלין, מן השפה עד הבגדים ועד מנהגי הבית, וממילא מובן כי השפה העברית נהיתה מדוברת בבתי גדולי היהודים בכל ארצות פזוריהם, ומבתי האצילים ירדה מטה מטה, עד השדרות התחתונות, ותהי מדוברת בפיות כל היהודים, ולנו בני הדור

הצעיר היא שפת האם... ויחד את עשרה החומרי נתעשרה השפה גם עושר רוחני. כמו מעצמה נתגדלה ונתרחבה ונתיפתה בנועם צלצוליה וקצור מבטאיה ותאחד את המליצה המזרחית יחד את טוב טעמן של לשונות המערב, ותתחרה את היפות בשפות בנועם צלצוליה ותעבירן במתקה וקצורה; והחכמים והסופרים והמשוררים בספריהם, ספוריהם ושיריהם העשירוה עושר רב, עד כי לא היה איזה מושג גס וגם דק מן הדק, בצרכי החיים המרובים ולמוריות וחכמות, שלא נמצאה לו הברה נכונה ויפה בעברית. ואחרי אשר הדפיסה האקדמיה העברית בשנת תש״ן את אוצר־המלים הכללי, אז ראו גם עמי הארץ את יקר תפארת שפתנו ויתנו לה יד, ותחת השפות המתות והנרקבות, שפות יון ורומי שנגרשו מבתי־הספר, נכנסה העברית, באשר היא שפה עתיקה וחיה, שפה קרומה עם כח עלומים.

הנה כי כן נתאחדו הקצוות, התנועה נגד השפות המתות באירופה ותנועת תחית השפה העברית נפגשו. ופעולתן רבה על הארץ בכלל ועלינו היהודים בפרט.

היפלא איפוא אחרי כל אלה, כי יהודית היפהפיה והעשירה, יהודית אשר למוצא פיה שרים יחלו — נתנה את ידה למורה שפת עבר? הן השפה המיוחסת אצלה מהורה ויחוסה עלי ובאורה ראיתי אור יקרות.

ירעתי אמנם כי להקוראים אחת היא, מרוע אהבה יהודית אותי, ואנכי אותה. — אבל אמרי אנשי „ממה שהלב מלא השפתים רובבות״, ואני לבי מלא אהבה לרעיתי ולשפתי, לשפתי ולרעיתי. שתיהן תקותי ומשושי בחיים. ובעת כתבי את ספר מסעותי, לא יכולתי לעבור בשתיקה על הפרק הנכבד הזה בחיי.

הנה כי כן גמרנו אמר לבלות את „ירח הזהב״ בארץ אבותינו. —

האמת אגיד לכם, חביבי קוראי, כי לא ברגע אחד גמרנו כזאת. רבות חשבנו על דבר הנסיעה ההיא. מתחלה, את חטאי אני מזכיר, עלתה ברעתנו לעשות את

הנסיעה היפה ישר לפריז בירת הצרפתים. כי פריז גם עתה, כמו בימות „זקנינו וזקנותינו", מרכז החיים במובן הרגיל, מרכז ההוללות, המחול והמורות, ובכלל מרכז של חיים טובים במובן הפשוט, לגמרי פשוט... ועוד עתה קסמים בידיה, ותמשוך אליה את לבות אוהבי חיים מכל העמים והמדינות. ביחוד הנשים לבן נוטה ל„בבל החדשה". ויהודית, בכל פטריוטיותה ואהבתה לשפת עבר ולכל מרום ונשגב, הלא רק אשה היא, ובסתר לבבה נטתה אחרי פריז, אבל סוף סוף נצח הקדש את החול וגמרנו שנינו לשום לארץ אבותינו פנינו ומשם דרך ירושלים לפריז! רעיון טוב ונעים! — ירושלים בפני עצמה טובה ויפה, פריז בפני עצמה יפה וטובה, ודרך ירושלים לפריז — מה טוב ומה יפה. לו הבינו אבותינו עולי־לרגל פריזה, לפני ק"ן שנה, להסב את דרכם דרך ירושלים, כי עתה מכבר נבנתה עור בימיהם... אבל אז, לפני ק"ן שנה, כמו שנורע, אחרת דמו, וגם הציונים היותר נלהבים אמרו לעשות את דרכם דרך פריז לירושלים... והנה את מחציתה של דרכם הגדולה — עשו, לפריז באו, ומחציתה השניה, ה' יורע מרוע, לא עלתה בידם. כי באו פריזה ויתמהמהו שמה, ומיד פגשו מעצורים על דרכם, או כי הדרכים נתקלקלו, או כי מלחמה נשמעה בארץ או... בכלל „מן השמים עכבום" ולירושלים לא באו.

ואנחנו עתה בני בניהם שנינו את הסדר, ונלך לפריז דרך ירושלים, והדרך ההיא — דרך לעבור גאולים. כי ירושלים משכחת פריז, כאשר, לפנים, האחרונה השכיחה את הראשונה.

וגם זאת יש להגיד, כי הנסיעה לארץ ישראל מורה היא כיתר המורות. הנימוס והמנהג לכל זוג חרש מבני עליה לעשות את דרכם ראשונה לארץ ישראל, לבלות שם את „תור הזהב". וכל מי שהוא בכלל בני עליה, אי אפשר לו לעבור על המנהג הזה, כמו על יתר מנהגי „המורה השלטת". וזאת שנית, כי אנחנו בני הדור הזה הננו אנשי מעשה, ותמיד מרגלא בפומנו הפתגם הישן „העת היא ממון".

ואף בתור הזהב, עת „נחלום חלומות נעימים“ ונעוף שמימה, לא נשכח גם את הארץ אשר אנחנו הולכים עליה. כל עיקרה של נסיעתנו אמנם לא היתה אלא בשביל תענוג, ובכל זאת חפצתי להוציא גם תועלת ממשית מנסיעתי זו, לערב את הערב והמועיל ביחד. כי בתור מורה שפת עבר, נחוץ היה לי להיות בארץ העברים, בארץ מולדת השפה, בכדי להשביח מעט את ידיעותי. ואמרתי להשתמש בשעת הכושר ההיא לבקר את בתי הספר הגבוהים בירושלים, את האקדמיה העברית ובית חנוך המורים, להתודע אל גדולי המשוררים הימן וידותון ואל הסופרים מר שמואל, בן־גרשון, בן־מנשה ויתר בעלי־הלשון, אשר תהלתם מלאה הארץ. ושלישית, כי בשנה ההיא, שנת היובל, יהיה שער־המצבה בירושלים. זו הפעם הראשונה אשר יראו היהודים את רב עשרם וחכמתם לפני באי עולם, ויתפארו בהשכלתם ובמצבם, במרכלתם ואומנותיהם, באדמתם ובפריה. כל טוב, כל יקר נחוה שמה וכל מי אשר לב בו, כל מי אשר כבוד עמו ואשרו יקרים בעיניו — יבא ירושלימה לשמוח את שמחתה. הן אמנם שערי־מצבה, שלקחו בהם היהודים חלק, היו גם עד עתה. אבל שמה הצטיינו לא בתור יהודים רק כמו בני עמים אחרים: בתור צרפתים, אשכנזים, רוסים וכרומה, וכה בטלו ברוב. ועתה בפעם הראשונה יהיה כבודם ותפארתם על עמם. ומי מאחינו לא ישמח עמם? ומי לא יעלה לציון לחזות בנועם נחמתה?

וזאת תורת נסיעתי.

כמו לפני ק״ן שנה, בתחלת תנועת הישוב, כן עוד עתה „אשרות“ והיא כמו שערי ירושלים ועיר המרכז לכל הנוסעים הבאים מארצנו. העיר אשרות תתפאר, כי בה היה מושב „הועד לתמיכת הפועלים ועובדי האדמה“. ובזאת יתפארו היהודים שבארצנו בכלל נגרה נא לכל אחיהם יושבי ארצות אחרות. כי כמו שרבו לפנים שבע ערים בארץ יון על דבר מקום מולדת המשורר הומירוס, וכל אחת התפארה כי בה נולד גאון עמה, כן יריבו עתה היהודים באירופה על דבר מקום מולדת „תנועת הישוב“: היהודים שבארצנו

והיהודים שבצרפת ואנגליה, ואף מה שקשה להאמין — היהודים שבאשכנז, יריבו ויתוכחו ויתפארו, כי המה היו הראשונים לעורר את התנועה ההיא, וכל אחד ואחד, לפי רעתו, טעמו ונמוקו ודברי הימים עמו.

היהודים שבארצנו טעמם ונמוקם עמם, כי הם על כתפיהם נשאו את סבל בית יעקב. הם היו הראשונים להחיות את השפה והארץ, חבלי לידה סבלו הם ובנים נולדו — להם הם. היהודים שבצרפת יתפארו, ובצדק, ב„השר הנדיב". דברי ימי עמנו יספרו, כי נדיב אחד היה בצרפת לפני ק"ן שנה, נדיב שלא קם לפניו כמוהו לנדיבות בישראל, ויתן אל לבו את עניני עמו וארצו, ויפזר כסף כאפר לבנות את הארץ, לשכלל את הישוב, להחזיקו ולתת לו אחרית ותקוה טובה, — ועוד היום יש בארץ ישראל הרבה מושבות גם ערים וכפרים וחוצות הנקראים על שמו: נחלת בנימין, משאת בנימין, גבעת בנימין, שוק בנימין, רחוב בנימין ועוד כאלה וכאלה. בני הדור הראשון הבינו להוקיר את ערך הנדיב הגדול הזה וינצחו את שמו ושם עוזריו ויועציו באשר רק יכלו. וחבת ציון חזרה על אכסניא שלה: בני השר הנדיב וכל זרעו אחריו לדורותם, גם הם בעקבות „אביהם הגדול" הלכו. ועוד עתה הרבה מהם בעלי אחוזות, אלופים ונסיכים ושרים ופקידים בארץ. היהודים שבצרפת יתפארו בנדיבם זה, ויאמרו כי לולא הוא שהיה לנו אז לא היתה אחרית לתנועת הישוב, ואשר לזאת ראשית התנועה ועיקריה היא בצרפת.

ואחינו שבאנגליה יטילו ספק במעשי הצרפתים, באמרם כי כל מה שעשו עשו רק כצרפתים, בקלות־ראש ולב בלי כל מטרה ויסוד, רק עבודה שטחית, זמנית... כי התנועה ההיא לא היתה אז תנועה לאומית בקרב יהודי צרפת — נראה מזה, כי מלבד „הנדיב הנפלא" ועושי רצונו לא נמצאו עוד צרפתים חובבי־ציון. וכמה שהתאמצו היהודים שבגולה לעשות את פריז למרכז התנועה ההיא לא עלתה בידם. וראשית תנועת הישוב, תנועה שיש בה ממש ויסוד

הסטורי, יש לחשוב, לפי דברי אחינו אלה, מן היום הגדול אשר „יהודי לונדון" פרסמו בריש־גלי את הבשורה הגדולה והנעימה, כי „ארץ־ישראל — לישראל". אמת הדבר, כי בעתה לא הביאה לנו הבשורה ההיא רב טובה; כי על ידה נסגרו השערים, ולעת ידועה נפסק הישוב... אבל זה כחה וגבורתה. מזה, רק מזה נראה כי נחוצה היתה, יען כי ארץ־ישראל אחר מאלה הדברים שנקנים רק על ידי יסורים... אחינו אלה אינם קלי־הדעת כמו הצרפתים. הם לא פזרו כסף בלא חשבון, וטרם שהוציאו אף פרוטה אחת חשבו הרבה מחשבות, מחשבות שבעים ושבע שנים ועוד שבעה חדשים ושבע ימים ושבע שעות ושבעה רגעים — „רגע ברגע", על פי מורה־שעות מדויק מאד, חשבו את מחשבתם הגדולה, איך להתחיל את הישוב? וכאשר עברה העת ההיא וימצאו דרך נכונה איך להתחיל — הנה היה הישוב כבר על מכונו על ידי קלי־הדעת שלא הרבו לחשוב... ועתה יוסיפו אחינו אלה לחשוב את מחשבתם הגדולה איך ובמה לשכלל את הישוב... ובאמת ישכללו ויתקנו אותו, ולא יחוסו על כספם ועמלם.

והיהודים שבאשכנז, הם אמנם לא נתנו לא כסף ולא ידים, גם לא דברו דברים ולא חשבו מחשבות, ובכלל עמדו מנגד להתנועה ההיא, ובכל העת ההיא, „בתקופת הלידה", היו טרודים בפלוסופיא שאחרי הטבע, ובדברי ימי ביסמארק... אבל אחרי עבור שנים הרבה, כאשר הישוב כבר נגמר ונשתכלל, כתבו „דברי ימי הישוב", וכתבו, כמובן, אשכנזית בעד העם האשכנזי, האוהב ומתאוה לדעת דברי ימי היהודים... יען כי, לפי דעתם, הישוב בעצמו, כמו העם, כלא נחשב, וכמו שהעם כלו לא נברא אלא רק בשביל ההיסטוריא, כן גם הישוב לא נברא אלא משום דברי־הימים; היהודים חלו ורגזו והולידו — בכדי שאיזה פרופיסור אשכנזי יכתב דברי ימי הישוב... ואם כן — הישוב כלו שלהם...

ואחינו שבארצנו גם כן יאמרו: אמת הדבר, כסף נתנו הצרפתים, דברים דברו האנגלים וכתבו דברי־הימים — האשכנזים, אבל אנחנו סבלנו ועברנו, עברנו בזעת אפינו;

חרשנו וקצרנו וסללנו מסלות ונבנה בתים. אנחנו הראשונים שעלינו להארץ, אנחנו הראשונים שעוררנו את התנועה הלאומית ההיא והועד שיסרנו אז לעד לנו. הן אמנם, כי אחינו שבארצות המערב מטילים ספק בתועלת הועד; הם יאמרו, כי גם אז בתחלת הישוב לא פעל הועד מאומה, ואולי עוד עכב מעט את הגאולה בחקיו המתים... כי הרבה מחברי הועד אז אף לא היו חובבי־ציון ורק על פי מקרה נזדמנו לפונדק היפה ההוא... כזאת וכזאת יאמרו, — אבל שומע אין להם. האמת היא שלא מעט פעל אז הועד, ועוד רבות פעל לולא חסר כסף לצרכי הישוב המרובים. אבותינו ספרו לנו, ובספרים שנכתבו בעת ההיא קראו, כי אז, לפני מאה וחמשים שנה, היתה כל ארץ־ישראל העברית — „חברה אחת גדולה של קבצנים", כל אחד חי על חשבון החלוקה וגם העשירים לא התבוששו לקחת את „חלקם". וגם הקולוניות הראשונות היו מעין חלוקה, מה שקראו אז בלשון נקיה — „תמיכה". וכמה שנים לא חדלו הקולוניות מלקבל תמיכה מהנדיב הידוע ומחברת חו"צ... וחו"צ אז עניים או קמצנים והקומץ שקצבו לא השביע את הארי, ויהי תמיד ריב ומדון ודברים בין חו"צ והקולוניסתים — ואין נחת.

אמנם כן, טובים היו אז חו"צ... וטובים מהם גם מקבלי התמיכה!

קשה להאמין כעת, כי מן חמשה מיליונים עברים, שהיו אז בארצנו, רק אחר אחוז מאלף היה הנקרא חובב־ציון, וכל ההמון הרב עמד מרחוק להתנועה הגדולה ההיא. וגם אלה שנתכבדו אז להקרא בשם חו"צ, אוי ואללי לחבתם! רק פרוטות נדבו, פרוטות ממש, פרוטות נחושת. ופרוטות נאספו לאוצר הועד... בין כל העשירים הרבים, שהתימרו בשם חו"צ, לא נמצא אף אחד שנדב נדבה הגונה. הסבות לזה, כמו שמספרים סופרי דברי הימים, היו שונות. הסבה הראשית, כי לא רבים חכמו להבין את ערך הענין הזה; מהם היו כאלו אשר חכו לביאת המשיח, פשוטו כמשמעו, חכו לו בכל יום ויום כי יבא. ואם כן למה להם חברות ותמיכות, אם ביום אחר, בשעה אחת

יבוא הוא ויאסף את כל נדחי ישראל ויביאם ציונה... ויש קטני־אמנה שלא האמינו בביאת המשיח, אבל לא האמינו גם באפשרות הישוב על פי דרך הטבע... וכאלה היו רבים. אבל הסבה העיקרית באמת היתה הקרירות הנוראה לצרכי הכלל. לחרפת זקנינו לפני ק"ן שנה, מוכרחים אנחנו להגיד, כי היו קרים ככפור לכל דבר טוב ומועיל בעמם. הגלות המרה והעברות הנוראה טמטמו את לבם והקפיאו כל חושיהם והרגשותיהם. המה לא ידעו ענינים אחרים זולת עניניהם הפרטים ותועלת עצמם. כל חיי עמנו אז נתכוצו ונצטמצמו בשתי נקודות. הטובים שבהם צמצמו את כל חייהם בנקודת הדיו... והרעים — בנקודת הכסף. ומבעד לנקודות ההן לא ראו ולא עשו מאומה. אם ארץ־ישראל — טובה גם ארץ־ישראל, אבל רק אם תבא מעצמה, בלא „קרבנות", פשוט בלא כסף והוצאות. אם תחית האומה והלשון — טובה גם תחית האומה והלשון, אבל רק אם התחיה מעצמה תבא בלי התאמצאות וביחוד בלי — הוצאות. אם אמיגרציה לארצות רחוקות, מעבר לים — טובה גם אמיגרציה כזו, בתנאי אם רק הנודדים לא יבקשו עזר... כן, כנראה, היה אז כל העם, וגם היפים שבהם מה שקראו אז „אינטיליגנתים" — אברכים מלומדים שגמרו את חק־למוריהם באיזו מבתי־המדרשות של הרשות. ופתגמם היה אז: „הכל מה שתבקש, רק לא — מטבע", והפתגם הזה נשמע ביותר בין חו"צ. מכל מפלגות העם היו חו"צ. מהם עשירים גדולים, מהם בינונים ועניים. חבת־ציון היתה אז מגבלת ומסומנת למצריה וגבולותיה. היו חובבים בעלי שלשה שקלים, בעלי ששה, בעלי שנים עשר, ולמעלה מהם לעילא ולעילא — בעלי מאה. בעלי המאות, היו גם בעלי הדעות. ובכל זאת, בין ההמון הרב של חו"צ, נמצאו רק מעט מיוחסים כאלה, מספר ידוע של בעלי מאות ונער יספרם. ואם נמצא אחד בעיר ושנים במשפחה, תקעו אז בכל כה"ע וחזרו ותקעו, וידעו כל העם „מדן עד באר שבע" כי פלוני בן פלונית מק"ק פלונית נדר סך מאה רו"כ... כן היה מצב חו"צ בחוץ־לארץ. ובארץ פנימה עוד רע מזה, כי הקולוניסתים על פי הרוב לא היו קולוניסתים

רק מקבלי תמיכה — היינו, כאמור, החלוקה הישנה באופן חדש. —

בכל דברי ימי מושבות חדשות לא נראה ולא נשמע, כי תוסד ארץ על יסוד ובסיס של צדקה. ואבותינו לפני ק״ן שנה היו פשוטים כל כך והאמינו בתומתם שאפשר באופן כזה ליסד קולוניות ולבנות ארץ. ומה שנפלא ביותר, כי הנתמכים בעצמם דמו כי הם בוני הארץ ויש להם הצדקה לבקש ולדרוש מאת כל העם כי יהיו בתומכיהם. תהלה לאל, העתים נשתנו. עתה יבין כל איש, כי תורת „דרווין", חק הברזל של מלחמת הקיום נאה ויאה ביותר לקולוניזציה חדשה. פה נראה, כי החזק יתגבר ויצליח ויירש את הארץ, והחלש יפל שדוד במלחמתו ולא ישאיר אחריו פליטה ולא תועיל לו כל תמיכה שבעולם. הקולוניסתים בעצמם צריכים, מוכרחים להיות חזקים ומוצקים כברזל, בהיותם היסוד אשר עליו תבנה הארץ. כעת יבינו זאת הקולוניסתים וחרפה היא להם לקחת עזר ותמיכה כל שהיא. והרבה מן האכרים התאמצו לסלק את חובות אבות־אבותיהם, בכדי להסיר חרפה ממשפחתם עתה. כל פעולות „הועדים והחברות" השונים בארצנו וביתר הארצות הנה רק פעולות כלליות ליסד בארץ־ישראל צרכי הכלל: אקדמיות, בתי־מדרשים, בתי אוסף דברים עתיקים וכל חמדה גנוזה, בתי עקד ספרים, גנות, דרכים, מסלות הברזל, אניות הקטור והחשמל, בתי רחצה לרפואה, מקוות מים, תעלות וכדומה צרכי הצבור. כי אחינו מכל קצוי ארץ יתאמצו האחד בפני חברו ליסד למו מוסד בארץ אבותינו, כאלו יחפצו לתקן עתה, מה שקלקלו אבותיהם לפנים... ובין כה וכה גברה ההתחרות היפה ההיא, עד כי כל א״י מתוקנה כעת בתכלית התקון. מסלות אבן וברזל עוברות לכל כפר וכפר, גנות ופרדסים בכל מושב ומושב, בתי־כנסיות ובתי־מדרשות ובתי־ספר בנויים ברמה, בתי עקד ספרים מפוארים מאד, בתי חולים ובתי רחצה ומקוה־מים, וגולות עליות ומחצבי הרים ואניות קטור וחשמל, עד כי כגן עדן הארץ לפנינו. —

אך נטיתי הצדה ועת לשוב לדרך מסעי.

ב.

באשרות התמהמהתי שלשה ימים וחכיתי עד שתלך „יהודה המכבי“, אניה של „חברת־אניות־החשמל העברית ביפו“. במשך העת ההיא ראיתי את העיר, התבוננתי אל כל מה שראוי להתבונן, ביחוד לכל מה שנוגע לנו העברים. —

העיר גדולה עד מאד ויש רחובות אשר ארכם כשתי פרסאות ויותר. החשמל מפיץ את אורו בכל הרחובות והבתים ולילה כיום יאיר, ומסלת־החשמל עוברת בכל העיר מן הקצה אל הקצה. הבנינים כלם יפים עד להפליא ויש כאלה שנבנו משיש הלבן. מספר תושבי העיר, לפי המספרים האחרונים, יותר ממיליון. חוף האניות גדול ומהולל מאד ומתחרה במסחרו את מרסיל והמבורג. ביחוד גדול מאד המסחר את ארץ הקדם בכלל וארץ־ישראל בפרט. כי היהודים, לרגלי מושבם בקרן אזיה ואפריקה וידיעתם את שפת סוריה ומנהגיה ודרכי סוחריה, יובילו את סחר ארץ הקדם לסוריה, וכל אלה דרך אשרות. ותהי אשרות סחר גוים, ובכל יום ויום אניות יוצאות ובאות מיפו לאשרות ומאשרות ליפו, אניות נושאות כל טוב ארץ הקדם וארץ הצפון. ולרגלי מסחרה הגדול פרץ גם עשרה וכבודה ותגדל ותיף עד מאד. בני אשרות יודעים ומכירים את פעולות היהודים לטובת העיר וערכם למסחרה, ולכבודם קראו את אחד הרחובות היותר גדולים — רחוב יפו, המגרש היותר יפה — מגרש ירושלים, והגן הגדול אשר בתוך העיר — ארץ־ישראל.

"אשל ירושלים" ברחוב הים הגדול — אכסניא עברית, אחת היותר גדולות ויפות ומתוקנות באשרות. בה תחתיים, שניים ושלישים עם איזו מאות חדרים. ותצטיין מן יתר האכסניות הגדולות בזאת, כי בה עיקר הדבור עברית. ממילא מובן, כי גם יתר הלשונות המתהלכות בעיר ההיא יבינו פה. גם בזאת תבדל מחברותיה, שבית המבשלות ב„אשל“ בתכלית הכשרות. עתה אין הדבר קשה כל כך כמו שהיה לפנים, אשר השם „כשר“ היה כמו מפלצת

לשאינם בני־ברית וגם להרבה בני־ברית. כעת השם כשר „שם תואר" של חבה. השם כשר מורה נקיות עד רק מן הרק; וגם הרבה בעלי אכסניות שאינם משלנו כתבו על שלטיהם: כשר, לא בשביל היהודים, אבל גם בעד אומות־העולם. כי השחיטה העברית מקובלת לכל אחרי שבאו לידי מסקנא, כי היא המיתה היותר נאה וטובה לפי חקי צער בעלי־חיים. ובריקת הריאה נוהגת עתה בכל בתי המטבחים, יען כי היא סיג לשחפת, ורבים מן האסטנסים באומות־העולם הנהיגו גם מליחת הבשר, כי סוף סוף מאסו ברם... מובן, כי רוב העברים הסרים לאשרות יתאכסנו פה. ואם לא יתאכסנו — יבואו הנה לאכול, וסביב השלחן בחדר „האשל" תפגוש יהודים מכל הארצות. —

לעת סעודת־הצהרים פגשנו פה את הרב הגדול מווילנא, הנוסע גם הוא לארץ־ישראל, את מר אשכולי ראש העיר חברון, את הפרופיסור יהושע בן נון מהאקדמיה לחכמת הנטעים והצמחים בראשון לציון, עברון הפרעתוני ראש בית המשפט לריני ממונות עם רעיתו מירושלים, נחמיה הנחלמי סוחר בכלי זכוכית מעציון גבר, אבנר בן נר שר לגיון צרפתי, מנשה בן ישראל שופט מלונדון עם רעיתו, אבישי בן צרויה שר צבא מאיטליא, ברוך בן נריה סופר כה"ע „בית ישראל" בעיר הבירה, נחמן בר אבא בעל כרמים ופרדסים בעמק יזרעאל ומר אפרים ירחינאי רופא מפורסם מברלין, לבר הרבה מאומות העולם, סוחרים ושרים ופקידים. — והשיחה נסבה על דבר שער־המצבה בירושלים, אשר לפי דברת רבים מביני דבר יהיה באופן נעלה מאד, נעלה על המצבה שהיתה לפני שנתים במרריד בירת ספרד. באחת, יען כי המקום מסוגל מאד לדברים כאלה, באשר ירושלים עומדת כמעט בטבורו של עולם, ולא לחנם הציעו אשתקד באספת הסוחרים הכללית שהיתה בווין ליסר מצבה תמידית כזו בשערי ירושלים. ומאד אפשר כי בשנה הבאה יובא הענין לידי גמר, ושוקי ירושלים יהיו שוק כללי לכל באי תבל. וזאת שנית, כי המצבה העברית תעל במתכונתה וערכה על הספרדית, יען הספרדים בכלל לא

יצטיינו בעבודה ומלאכה כהיהודים. — ראש העיר חברון חוה את רעתו, כי ביחוד תצטיין „מחלקת ים המלח" במיני המלח והמתכות והגפרית והחומרים השונים וכלי הזכוכית, אשר יעשו בחברון וסביבותיה. ודעת הפרופיסור יהושע בן נון היתה, כי המחלקה היותר גדולה ומתוקנת תהיה זו של הנטעים והצמחים, והאקרמיה הראשית מראשון־לציון תקח חלק בראש. כי, הוסיף הוא, אם רבה מאד פעולת היהודים בכל ענפי המסחר וחרשת המעשה ותראה פעולתם והדרתם בכל, אבל עיקר כחם וגבורתם רק בעבודת הארמה ונטיעת הצמחים, אשר בה הראו נפלאות. היהודים הנם בכלל עם של שתי הקצות: אם עזבו את הארמה, עזבו אותה לגמרי, ואם לעבוד אותה—יעבדוה בכל נפשם ומארם, כמו שיעברו את אלהיהם במסירת הנפש, וילמדו את ארמתם, כמו את תורתם, לכל פרטיה ודקדוקיה. מאספים הם לארץ ישראל את כל מיני הצמחים והנטעים שבכל התבל כלה, ויזרעו ויטעו אותם בעמקים ובהרים כל אחד לפי טבעו ותכונתו. ונסיונותיהם עלו בידם; רבות מהנטיעות שנטעו תעלינה בטובן על דוגמאותיהן בארצות מולדתן — התה שבעמק השרון והקהוה בבקעת הירדן יעלו בטובם על התה הסיני והקהוה הערבית.

ומר חן־טוב בעל האכסניא, שישב גם הוא אל השלחן, הגיד את רעתו, כי מכל פרי הארץ היין הוא המובחר, ובשער המצבה הכללית יקח הוא חלק בראש. ולראיה על דבריו צוה להביא שלשה בקבוקים מן המרתף, ויביאו: סומקא מראשון־לציון סימן „בנימין", וחורן מרחבות סימן חו"צ, וישן מזכרון יעקב משנת תשכ"ב. — מיד הוסרו החותמות, ויתנוצץ היין בגביעים כברק הזהב והארגמן ויהי תאוה לעינים. ויסבו הגביעים סביב השלחן וישתו המסובים, ותהי רעת כלנו, כי היין יהיה עטרת תפארת שער המצבה. מר יהושע בן נון לא הגיד דבר, רק עמר מעל השלחן ויצו להכין את המיחם. וילך לחררו ובעוד איזה רגעים שב, וארגז התה בירו, ויתן ממנו לפך הרותח אשר על המיחם, וריח נעים, ריח גן־עדן, עלה מן הפך, ואד עלה מן המיחם — וימלא הבית ריח בשמים נפלא, וימלאו

הכוסות וישתו המסובין, ויבאו לידי דעה אחת, כי אם טוב הוא היין, אבל גם התה לא נופל הוא ממנו בטובו; ולא יכלו המסובין להכריע עם מי הצדק, עם בעל הבית או עם הפרופיסור. ומרת שושנה אשת השופט מלונדון חותה את דעתה, כי בכדי שלא לבייש את שניהם, טוב לערב את היין בתה... כל הנאספים הסכימו לעצתה הטובה. ונשת כלנו ונקרא: שמח ראשון בצמחיך ורחובות ביינך, וגם זכרון — זכור לטוב!

ג.

שלשה ימים עשינו באשרות, וביום הרביעי אחזנו את דרכנו הלאה קדימה.

בשני דרכים יסעו כעת מאשרות לא"י: דרך האויר במגדל הפורח ודרך הים באניה. הדרך הראשון טוב ומשובח מהשני, כי בשני ימים יסעו מאשדות לבירות. אבל באחת, אין הדרך בטוח כל כך כמו בספינה, כי אחרי ההמצאות הגדולות והמכונות הרבות שהמציאו, עוד רחוק מגדל הפורח מתכלית השלמות. וזאת שנית, עובר אורח כמוני הנוסע בכדי לראות ולהתבונן, הוא יבכר את הספינה על המגדל. כי יתנשא המגדל למעלה למעלה על הרים ועמקים, יערות ונהרות, ימים ומדברות, כפרים והרים, התעיף עיניך ואינם. לא כן בספינה, אשר תסע ותנוח ויש לך אפשרות לראות הכל, להתבונן אל הכל. לפנים נסעו אבותינו חו"צ הראשונים מאשרות ליפו דרך שני שבועות ויסבלו בדרכם עמל ומכאובים, ויהיו ללעג ולקלס לרבי האניות והמלחים, ובכל זאת לא התאוננו על גורלם המר, ומה עוד עתה! אנית החשמל במהירות יתרה תלך, אם לא במהירות המגדל הפורח באויר, אבל בארבעה ימים „עם כל ההפסקות" נבא לבירות. גם מחלת הים סר פחדה כעת, כי המציאו הרופאים תרופה לה. ומפני סערות ווועות אין לפחוד, אחרי אשר במכונת החשמל אפשר להשקיט את הים במ־חק ידוע סביב הספינה.

אנית החשמל „יהודה המכבי" עמדה על העוגן ורגל מחנה יהודה התנוסס עליה. האניה ההיא היא אחת האניות היותר גדולות ומתוקנות. בכל עיקרה נבנתה כדי להוביל נוסעים ולא למשא. אורך האניה שלש מאות אמה, רחבה ארבעים וגבהה מעל פני הים שלשים אמה. מכונתה לכח „שני אלפים סוסים", מהירות מסעה שמונים פרסאות לשעה. מתוקנת היא בכל מיני תקונים: יש בה אמבטאות, בתי מרחץ, אולם הזמרה והמחול, אולם הקריאה, חדר האוכל, בית התפלה, הכל על צד היותר מתוקן. ביחוד תצטיין בבית המבשלות שלה, המלא מזן אל זן מבחר המאכלים והמשקאות של כל שלשת חלקי התבל: אירופה, אזיה ואפריקה, וכמובן, הכל על צד היותר טוב וכשר. נבנתה האניה בשנת תשמ"ח במבנה האניות אשר בחוף עכו; הספינה כלה מברזל הכרמלי, המכונה מבית מלאכת „אפרים ומנשה" בקיסרין, וכל הכלים כלי עץ מארזי הלבנון, כלי זכוכית וגביש מחומר בקעת ים המלח, וכלי כסף ומתכות שונות ממכרי המחצב שבהרי אפרים. רב החובל יונה בן אמתי גמר את חק למודיו בהאקדמיה לידיעת הים ביפו, עוזריו גם כן יצאו מבית המדרש ריפו, והמלחים כלם למדו בביה"ס לחרשת המעשה בעין גדי.

הפעמון מעל ראש המגדל השמיע אחת ושתים, והחליל אשר באניה השמיע גם כן את קולו: אחת ושתים ושלש. רב החובל קרא בשפופרת: „לפנים! לאחור! מן הצד! במהירות! במתינות! עמור! הלאה!" ורב המכונה הדק על כפתורים שונים במכונתו, והאניה החלה להתרחק מן החוף. הנוסעים כלם, כחמשת אלפים במספר, רובם עברים, התאספו על המכסה, לראות את העיר טרם הפרדם. מעט מעט והאניה, כמו ביד נעלמה, התרחקה מן החוף במהירות נפלאה. עוד מעט נראו רק ראשי המגדלים, עוד איזו רגעים—וגם הם אינם, ורק בקני־המבט עוד נראה את העיר, והאניה כמו תרחף ברוח ונשאת בין המים והשמים.

ויקם רוח חזק ויתרוממו גלי הים ומחדר הזמרה נשמע קול נעים, קול אדיר וחזק ויפה ומתוק המושך את הלב. בני ישראל אומרים שירה! משורר אחד ישיר ושני זוגות

„בארבע ידים“ ינגנו על הפסנתר לעומתו שירת הים „סבו גלגלים והמו גלים“, שירת המשורר האפרתי, על פי מנגינת המנגן המפורסם בן אפרים.

וישקוט הים מזעפו וגם המכונה כמו שקטה ולא השמיעה קול, הסערה קמה לדממה, ובני ארם הנוסעים כלם נאלמו דומיה, הטו את אזניהם ויקשיבו קשב רב קשב...

כי חכמת השיר והזמרה, אשר מאז מעולם היתה נחלת יעקב, ואף בימים הרעים לא הרפה ממנה, צעדה לפנים צעדי ענק במאת השנים האחרונות: מחברי מנגינות, כמו בן אפרים, חזקיהו הלבני ובן ראובן, עשו להם במנגינותיהם שם עולם ובכל מרחבי תבל ינגנו את נגינותיהם. כי השכילו העברים, מאז באו אל המנוחה ואל הנחלה, לאחד את השירה המזרחית בכל עמקותה והרגשותיה עם השירה המערבית ביפיפותה וחנה, — „את השירה הקדמונית בכל סורותיה עם שירת העתיד וצפונותיה“.

תמה השירה. על פני גלי הים כמו התגלגלו המלים האחרונות: „דרך לעבור גאולים בלב ים“... עוד אזני השומעים קשובות—והרוח שב לאיתנו, המו גלגלים ויכו גלים, והמכונה כמו תתנפח ותשרוק, והפעמון על התורן האמצעי השמיע את קולו לאות — כי עת האוכל הגיעה!

השולחן היה לגמרי עברי וכל המאכלים מאכלי יהודים! יין רגן כמו בארצות הצפון, חמר חורין וסומקן מחברון ורחבות, דגים ממולאים — כמו בערבי שבתות וימים טובים, נא וצלי—כמו „ושמחת בחגך“, מרק—כמו מאכל כהנים, ירקות משרמות הירדן, מרור פשוט à la וימררו את חייך... מיני תרגימא מפירות גינוסר, קנוח־סעודה—תפוחי־זהב מראשון לציון וקהוה מבקעת הירדן. בשעת הסעודה נתודעו הנוסעים איש אל אחיו, ולבד מכירינו הרבים מאשרות נוספו לנו עוד חדשים. מהם „זוגות חדשים“, שנוסעים כמונו לבלות את „ירח הזהב“ בארצנו, מהם עשירים, סוחרים ואומנים הנוסעים לראות את „שער המצבה“, מהם תלמידי חכמים ומגמת פניהם בתי־הספר הגבוהים בא“י, מהם מלומדים נושאי משרה. ויען שהיו

הרבה זוגות, שעוד לא עברו עליהם שבעת ימי המשתה, הנה ערכנו פה „שבע ברכות" כרת. הרב הגאון הווילנאי ברך על הכוס, ואחר מבני החבורה הפליא לנגן את שבע הברכות. אחרי הסעודה נסבה השיחה על דבר המנהג לחוג את „ירח הזהב" בא"י ויספר לנו רב החובל מר יונה בן אמתי, כי המנהג המתוקן הזה מתפשט לאט לאט בכל מקומות מושבות היהודים. ביחוד מתפשט המנהג הזה בין אחינו יושבי אמריקא הדרומית, בארגנטינה, בחבל ארץ „נחלת צבי" ובמדינת „בני משה". — רבים מאחינו הרחוקים האלה מתאמצים בכל מה שאפשר לחוג לכל־הפחות יום אחד משבעת ימי המשתה בארץ אבותינו, ונוסעים במגדל הפורח באויר מהלך חמשה ימים מהתם להכא. בכלל הלל מאד רב־החובל את אחינו הרחוקים האלה, אשר בכל יכלתם יתאמצו להתקרב לארץ אבותינו: להם מורים בבתי־הספר מא"י, פרופיסורים בהאוניברסיטאות — מא"י. את בניהם הם שולחים להשתלם בלמודים — לא"י, והעשירים והמיוחסים גם מתחתנים בבני ארץ־ישראל ולוקחים נשים לבניהם ואנשים לבנותיהם ממיוחסי ירושלים. בשגם, כי על משפחה אחת יחשבו, כי יהודי ארגנטינה וארץ־ישראל על פי הרב הם יוצאי ארצות־הצפון: אז בשנות החמשים למאה הקודמת, כאשר התחללו פרעות וגזרות נוראות על היהודים בארץ הצפון, נדרו רבים מהם לא"י ולארגנטינה. ויש משפחות אשר האח האחד נסע מזרחה והשני מערבה. כעת אמנם הנם הקולוניסטים הראשים ממיוחסי א"י והיהודי הארגנטינאי לכבוד יחשב לו, אם יעלה בידו להתחתן עם אחד האצילים ההם. הנה כי כן יתאחדו מזרח ומערב, ואחינו הרחוקים בהיותם בקצוי תבל — מרחוק יזכרו ויעלו על לבם את ארץ אבותינו, וירושלים היא עתה כמו מטרופלין של ארגנטינה. —

ובכל זאת—אמר הפרופיסור רבי ישעיהו מצפת—לא נוכל להצדיק את אחינו הרחוקים האלה ולאמר כי טוב יעשו בזאת שפוסחים על שתי הסעיפים: הנם בני ארץ־ישראל — וידורו בארגנטינה. הן זה דרך עמנו מאז, אשר בכל נטיותיו הרוחניות לארץ קדשנו, בכל זאת הוא מתרחק

ממנה. בוראי טוב מאד, אם אחינו הרחוקים האלה מתקרבים לא״י ומתחתנים במיוחסיה, אבל טוב יותר אם הם בעצמם ירודו פה. כי מי יורע מה ילד יום. ואמת הדבר, כי בשנות החמשים האחרונות צעדנו לפנים צעד גדול — אבל עוד רב הדרך לפנינו. ועוד מקום רחב להרבה מאחינו פה...

— למה לנו לדאוג על להבא — אמרה שרה בת טובים, אשת מפקד המבצר „רבת מאב" — נשמח על ההוה ונקוה כי בימים הבאים יצעד ישראל צעדי ענק קדימה, קדימה. ההתחלה טובה עד מאד...

ברוך אלהים שהגיענו עד היום — אמר הגאון הווילנאי — הנה אתחלתא דגאולה באה, ואם נזכה נראה אולי הגאולה השלמה. ובא לציון גואל, כמו שהבטיחו לנו חוזינו. עכשיו אין הדבר תלוי אלא בנו. נשפר ונתקן מעשינו, ונתפלל תמיד על קבוץ־גליות, כי כל עוד יש אף יהודי אחד בחוץ לארץ, עלינו להתפלל על קבוץ גליות. —

— וכל עוד יש בא״י ובחוץ־לארץ אף יהודי אחד שלא יתפלל כזאת — אמר מר יששכר, והוא מתלמידי עזרא — נתפלל גם עליו.

מן השומעים יש שהודו לדבריו, ויש שלא הודו. באלה נמצאו שאמרו, כי אי אפשר לעם להתכוץ ולהצטמצם במקום אחד, והשיחה התרחבה. —

כחצות הלילה באנו לקושטא. — וביום הרביעי לפנות הערב באנו לבירות. ובירות, אף כי היא אחת הערים הגדולות בא״י, מרכז המסחר של פלכי לבנון וחרמון, ומסלת הברזל תלך משם לדמשק ולליש אשר על הירדן, ושם מושב שר גליל הלבנון וההנהגה המרכזית של מכרי הרים בצפון א״י, ובית הספר הגבוה למחצבי הרים, — בכל זאת הנוסע שיסע לא״י בפעם הראשונה יעבור עליה וישים דרכו הלאה, כי מטרת נסיעתו היא מרכז היהדות ולב האומה — ירושלים. ומירושלים יאחז את דרכו הלאה, צפונה ונגבה, קדמה וימה, לראות את הארץ. —

הבקר אור, ואנחנו יצאנו את החוף ונעבור את הערים והכפרים: עין יעקב, גבעת בנימין, סולם צור, מיכאל השר

הגדול, כהן צרק, בית העמק, רמת הלבנון, עכו, כרמל, חיפה, כרמל חרש, מישור עמק השלום, עמק אליהו, כל ישראל חברים, קריתים, הר בנימין, צמח דוד, חררה... ועוד ערים וכפרים מלאים כל טוב. מהם כאלה שנבנו מחרש על ידי עולי הגולה, ומהם שהקימו חרבות ראשונים. כל החוף מן בירות עד יפו כגן ערן לפנינו, כפרים מלאים כל טוב וערים בנויות בנוה, עם חופים מתוקנים ובתי מלאכה ועבודה, לא תשבע עין מראות את המחזה היפה. כי שפך פה הטבע את כל הודו: ההרים מרחוק יתנשאו עד לעבים, עליהם יתעלם שלג עולמים, והעמקים יעטפו בר ושדי תבואות. וארזי אל, ארזי לבנון לשמים ישאו שיאם, ושמש ארץ הקדם, שמש ארץ ישראל תאיר על כל אלה. וים התיכון ילחך את רגלי ההרים, וכמו יספר לבני אדם את סודות ההרים האלה ומה רב טוב צפון בם... אין קצה לכל ההוד והדר, כי חבל הארץ ההיא הוא המבורך בכל רחבי תבל. לפנים נסעו הנוסעים לטיול ולענג לארץ שווייץ באירופה. אבל התוכל שווייץ לדמות לארץ־ישראל? — השמים הבהירים, חום השמש, מזג האויר וים התיכון—בשווייץ אינם. ועל כל אלה התאמצו בני ישראל להוסיף על הדרת הטבע, ויבנו היכלות ומגדלים ויחפרו תעלות מים, ויסלו מסלות ודרכים וגשרים ומגדלים פורחים באויר וכל תענוגי בני־אדם, ומכל קצוי ארץ יבואו הנוסעים הנה להשתעשע, להתענג ולחלץ עצמותיהם.

לעת הצהרים עמרה האניה בחוף יפו.

על ראש התורן התנוסס רגל מחנה יהורה, מראש המגדל אשר בעיר השמיע כלי־התותח את קולו, לאות כי באה אניה עם „אורחים יקרים". והמון רב מאנשי העיר התאספו על החוף. כל רחוב „הים התיכון" נמלא אדם... פתאם ומעל האניה והחוף נשמע קול זמרת השירה הלאומית:

שאלו שלום ירושלים, ישליו אוהביך,
מים ומקרם, מנגב וצפון ינהרו בניך...

ואלפי קולות מן האניה ומן החוף התאחרו קול אחד, קול אדיר ונעים. האזינו השמים ותשמע הארץ... וגלי הים

נשאו את קול השירה ההיא לכל מרחבי תבל, באשר אך יהודים נחתים...

כלתה השירה והנוסעים יצאו על החוף. ראש האזרחים עם טובי העיר קדמו את פנינו וישאלו לשלומנו. ואחרי קבלת־הפנים הנהוגה נפרדנו איש מעל אחיו לאכסניות שונות.

ד.

העיר יפו לא נחשבה מתחלה על גבול ישראל, ובימי יהושע בן נון לא נתחלקה בין השבטים, אבל ברבות הימים, מאז נכבשה לפני ישראל, התאחדה את ארץ־ישראל לטוב ולרע, ויהי גורלה כגורל כל הארץ. ויען כי היתה החוף היחידי לים התיכון היתה כמו פתח לאירופה ודרך שם באו ושבו לכל התבל כלה. יוצאי מצרים לא נכנסו לארץ דרך יפו, וכאשר הגלה נבוכדנאצר את בני ישראל לא הגלם גם־כן דרך יפו, והיה כאשר שבו בני ישראל מארצות גלותם מבבל ופרס — לא שבו גם כן דרך יפו. בעת חרבן הבית השני יצא ישראל בראש גולים דרך העיר הזאת לרומי, — ובדרך שיצאו בה שבו. כאשר החלו נדחי ישראל להתאסף שנית אחרי ח״י מאות שנה, היתה יפו הראשונה לקבל השבים הרבים. כל הזמן, עד תחלת הישוב לפני ק״ן שנה, היתה יפו עיר קטנה ומסחרה מעט ודל. החוף היה נעזב ומשומם ואניות לא באו ולא יכלו לבוא אליו. הדרכים כלם התקלקלו באין עובר ושב. והקולוניסתים הראשונים, כמו הבינו את יקרת ערך שערי ירושלים ההם, ויבנו את כפריהם ומושבותיהם סביבות יפו, אף כי הארץ אז לא היתה מסוגלת לזה ורבה בה העזובה. ומאז עלתה יפו מעלה־מעלה. המושבות הראשונות כמו חגורה סבבו את יפו: ראשון לציון, גדרה, רחבות, נחלת ראובן, פתח תקוה, מזכרת בתיה, באר בנימין, נחלת בנימין, נוה שלום, עמק השרון, נחליאל, בית ישראל, שבות יעקב, מקוה ישראל, בני ברק, ועוד ועוד, כל אלה יחנו כרור סביב העיר הזאת. ובני המושבות זרעו שרות ויטעו כרמים ויבנו

ערים וכפרים, וייסדו בתי עבודה ומלאכה, וה׳ אלהי ישראל שלח את ברכתו להם ויעשירו ויעשו חיל, ויזרעו בארץ וימצאו מאה שערים ויטעו גנות ופרדסים ויצליחו, ולרגלם עלה סחר יפו למעלה. וחברה אחת צרפתית בנתה מסלת־הברזל מיפו לירושלים — דרך לעבור בה גאולים. וכל אלה הועילו הרבה להרחבת המסחר וחרשת־המעשה ביפו. ויהודים רבים מארצות הצפון החלו אחרי כן להתישב גם בעיר, ומהם בעלי־הון וחכמי חרשים, סוחרים גדולים, בעלי בתי אוצרות וחנויות ואומנים, ותהי יפו על ידיהם לסחר הארץ. ובתחלת המאה השמינית, כאשר כמעט רוב אנשי העיר היו אחינו, העיר ה׳ את לבבות אחינו שבצרפת ויתקנו גם את החוף. סכום רב הוציאו עליו, כי רבה בו העזובה, ומיום שחדלה מלכות ישראל אחרי חרבן הבית השני, עוד לא חלו בו ידים לנקותו ולסקלו, וסלעים נוראים, שרידי בנינים קרמונים עכבו את האניות מבוא אליו. גם הים פה סוער מאד, ואף מרחוק לא יכלו לגשת. כעת אמנם חוף יפו הוא אחד החופים היותר מתוקנים בחופי הים התיכון, והאניות תמצאנה בו מפלט מסער וסופה. גם יש על החוף בתי אסם, בתי מכלת, מגדל המאור, שמש החשמל, מקוה מים לתקן בו ברקי האניות, תעלות ובתי־מלאכה גדולים ושונים, ולרגלי מקומו לא הרחק מתעלת סואיץ, הנה כמעט תמיד תמצאנה בו אניות מכל קצוי תבל, ומדי שנה בשנה יתגדל ויתרחב סחרו ואתננו. —

האכסניה הצפונית, אשר אני עם רעיתי סרנו שמה, היא במגרש השלום, בטבור העיר. כל החדרים היו מלאים אורחים, כי בגלל שער־המצבה רבו האורחים, הבאים מכל עברים במסלת־החשמל ובמגדל הפורח ודרך הים. מחלון חדרי, במכפלה הרביעית, נראתה העיר בכל יפיה: שם מעבר מזה, הים בכל גאונו ושאונו, ושם קדמה — גני יפו, מקוה ישראל וראשון לציון עם גנותיה ופרדסיה. ושם הלאה—הרי יהודה, מכוסים בזיתים וחרובים. לשמאלה—עמק השרון, פתח תקוה, יהוד, מיכאל, חובבי ציון, חדרה, באר בנימין, נחלת בנימין. לימינה—אשל אברהם, שדה מנוחה, בית יעקב, גבע. כל אלה כפרים ומושבות אשר כנן ה׳ המה

לפנינו. וברחוב המגרש ממולי—בית הכנסת הגדול, הישיבה הגדולה, האקדמיה ללמורי הים, בנין גדול מאד מצוין בסגנונו עם כפות ומגדלים וגולות ואכסדראות, בנוי משיש לבן וחומר ים המלח, ו„רגל ישראל" מתנוסס על כפתו העליונה, ההנהגה הכללית של „האניות בים התיכון", בית האוצר, בית מועצות העיר. כל אלה בנינים יפים ונחמדים, תערובות הסגנון המערבי והערבי, ועל כל אלה — אילנות הנותנים צל וריח ערנים. כי פתח פה הטבע את אוצרו הטוב וירק את הברכה בשתי ידיו.

מגרש השלום, המגרש היותר גדול ויפה בכל העיר. סביבותיו בנינים יפים ובתוך גן נחמד, גן הנריב. תמונות ופסילי אבן אין, בכל ערי העברים לא נראה אותם, כי לא יגשמו היהודים את גבוריהם בתמונות של אבן או חומר, אשר סוף־סוף רק גלמים אלמים הם... ותחת זאת רבו פה מזרקי מים יפים וטובים, אשר יתקנו את האויר ויטהרו ויזכו אותו.

„מגרש השלום", „רחבת השלום", „שוקי השלום", כמו שנודעתי אחרי כן, יש בכל עיר ועיר, גדולה או קטנה, וגם כפרים ומושבות נקראים בשם שלום, כי השלום „חותמו" של עמנו הוא, שלום בחוץ ושלום בבית. כי היהודים עם אוהב שלום מעולם, וזה כל חפצו ומגמתו רק לחיות בשלום ובאחוה איש את אחיו ואת יתר העמים. והיו המגרשים האלה לערה ולמזכרת לבני ישראל להחזיק את השלום. לאשרם ולכבודם נגיד, כי מאז באו לארץ יחיו בשלום־אמת את כל העמים וינוחו בשלוה איש תחת גפנו ותחת תאנתו באין מחריד.

אם תבא לעיר חרשה ותחפץ לרעת ולהכיר את טבע המקום ויושביו מה הם? ומי הם? ומה מעשיהם? צא וקרא את כה"ע אשר בעיר ואת חלק המורעות בתוכם. מתוך כה"ע היומיים תרע את טבע יושבי העיר, מה רעתם והליכותיהם, תרע מיר ותכיר את „גדוליה" ובמה יצטיינו, מה יאהבו ומה ישנאו, גם כל הרכילות ולשון־הרע, וכל מה שמספרים איש אחרי רעהו... ומתוך חלק המורעות תרע

מה היא העיר הזאת, במה היא שמנה ובמה רזה, מה מקחה, מה ממכרה, ובכלל סחרה ומערבה...

צויתי להמשרת להביא לי כה"ע היומיים.

יפו, אף אם איננה גדולה כל כך, בכל זאת יש בה ששה מכתבי־עת. כי הספרות היומית אם כי שונה היא העברית מהספרות היומית של יתר העמים — אבל רבה היא ופעולתה חזקה על העם. כמעט בכל עיר ועיר ואף היותר קטנה יש מכתב־עת, אשר יצא על חשבון ההנהגה מקופת הקהל. בערים הגדולות, כמובן, המו"ל מוציאים מכ"ע על חשבון עצמם ורואים ברכה בעמלם... ביפו, כמו שאמרתי, ששה מכ"ע: „המוריעים מיפו", „קול העם", „המגיד מיפו", „השרון", „חרשות מיפו", „המאה השמינית", כל אלה מכ"ע כלליים לשאלות הזמן, לספרות ולפוליטיק, — לבד מכ"ע מיוחדים לאיזה ענינים למודיים, כמו: „קול הים" מוקדש לעניני הים ו„עובד אדמה" לעבודת האדמה, וכדומה. הנכבד בכה"ע — הוא „השרון". לפי חצוניותו הוא כעין מה"ע „אחוה" בפריז: ששה עלים שלמים מקופלים, אבל בתכנו משונה לא מעט ממנו, כי כל אלה הליצנות והרכילות ולשון־הרע ונבול פה וספורים בדבר מעשי־תעתועים ושיחות קלות שבין אוהב לאהובתו, ופרטי־כל של משפטים ידועים... — בכלל כל ההוללות, שעולם הצרפתים מלא מהן, לא תראה ולא תמצא במ"ע עברי. כי הספרות היא מעין החיים, וכמו ששונים החיים הצרפתים מן החיים העברים, כן שונים הם גם מה"ע.

הנה מ"ע „השרון"! בראשונה הורעה מטעם הרשות, כי מן ט"ו מנחם אב והלאה, בכל המסלות והדרכים והאניות והמגדלים הפורחים מחיר הנסיעה לירושלים — החצי מכפי שהיה עד עתה. ומי שיש לו תעודה, כי נוסע הוא לשער־המצבה, יובל בחנם. אחרי המורעה ההיא ט"ג מכל אפסי ארץ וט"ג מכל קצות א"י. מכל קצוי ארץ יוריעו על דבר מלחמה ושלום, ומא"י פנימה: מירושלים יוריעו, כי ההכנות לשער־המצבה כמעט שנגמרו, כל המכונות לשמש החשמל שתאיר בגובה „אלף וחמש מאות אמה מעל מגדל רוד" כבר כלו. על פי הנסיונות שנעשו, היא

תראה מירושלים עד חברון ועד רמלה... גם המחלקה היותר גרולה — מחלקת „דברי הימים", כמעט שנגמרה, ובה נקבצו כל „כלי הגולה" במשך העת הרבה, מיום שיצא ישראל בגולה עד היום הזה... מחלקת „עבודת הארמה" נגמרה כלה... — „הממונים על הבניה מקוים, כי לעת המזומנת תשלם כל המלאכה". מחברון יודיעו, כי נבנתה ברכה חרשה ומימיה זכים כעין הברולח, ומתוקים וטובים לשתות, והיא תספיק מים לכל העיר ולכל בתי־המלאכה די והותר. מעמק נפתלי יודיעו, כי הכינו בעירם שמש אלקטרי. מבני ברק — כי הספיח בשנה הזאת רב מאד. מעין־זיתים — כי יסדו „חברה תורה". מצפת — כי אתמול נגמרו הבחינות באוניברסיטה והתלמידים בן־יוסף, תלמיד תורת המשפטים, ובן־שמואל — לחכמת הרפואה, זכו לאותות של „ספיר", ועוד עשרים תלמידים — למטבעות זהב, ועוד ארבעים איש זכו לתעודות „חכים ורבי". מהר הכרמל — כי אתמול מצאו החופרים בארמה בעומק חמש מאות רגל סימני מכרי הזהב; מביני דבר ינבאו עתידות גדולות למכרי ההרים. ועוד ידיעות כאלה. אחרי הט"ג — מאמרים על הנחלאות והאחוזות סביב יפו ויחוסן לשנת־היובל. מאמרים על מזרקי המים, מסלת החשמל, מגדל המאור, ואחריהם: פוליטונים, שירים, ספורים, חרשות וכרומה. מתוך הרבה מאמרים נורע לי, כי שאלת היום ביפו — כמו בכל ארץ־ישראל, היא שאלת היובל: כמה ועד כמה ישנה את סדר הנחלאות והאחוזות ביפו וסביבותיה; ואחרי שאלת היובל שאלת ראש האזרחים — במי יבחרו? כמובן, יש בזה חלוקי־דעות וכה"ע מפלפלים ומתוכחים, כל אחד ירבה לשבח ולהלל את „בחירו", והדברים ארוכים. —

ויותר מאשר בפנים מ"ע התבוננתי אל חלק המורעות. אם תחפץ, חביבי, לדעת חיי כל עם ועם, מדינה ומדינה, עיר ועיר, התבונן אל מורעותיהם ותראה מה יקנו ומה ימכרו, מה יבקשו ומה יציעו, במה יעסקו ויבלו את עתותיהם, בקצרה, כמו בראי תראה מה טיבו של מצבם החומרי והמוסרי.

אם תראה המון „מורעות" מרופאים כי ירפאו כל נגע וכל מחלה, חולי־מעים ומחלת־סתרים... אם בתי־המרקחות יוריעו, כי יש אתם אמצעים „ידועים" לכל נגע ומרוה, לכל זב ומצורע... אות הוא כי המחלות ההן מצויות מאד בעיר ההיא. כי לא לשוא יפרסמו הרופאים את אומנותם ובתי־המרקחות את רפואותיהם הבדוקות, ובוראי יש „בעלנים" על כל אלה. אם תקרא, „כי גופות צעירים" מבקשים להיות סוכנות או אומנות אצל רוקים יחידים — אות כי יש ויש גופים העומדים להמכר, ויחידים הנכונים לקנות מיני סחורות יפות אלו. — אם תקרא מורעות „משמשי בית דין" כי ימכרו בפומבי נכסי פלוני ואלמוני, אם תקרא מורעה כי מפני נסיעה „פתאומית" עומדים להמכר בחצי שוים כלי־בית שונים, מראות הצובאות, שלחנות יקרים וכרומה, הוי, ירידי, סימן רע הוא, סימן דלות... אם בתי־עקד הספרים יוריעו, כי הוזילו מחיר המקרא, אות כי לא רבים ישחרו את בתיהם. אם בעלי החנויות יוריעו, כי ימכרו את כל סחורתם מכירה גמורה וחלוטה, בזול גרול, בחצי מחירה, בנכיון מן הקרן — אות כי אין פריון והפרנסה מעטה... וזאת עוד, כי יחשבו את „הקונים הנכבדים" לטפשים גדולים שאינם מבינים בהויות־העולם... אם רבו המורעות על בתי־ספר של מחול שנפתחו מחרש ו„בתי־משתה ושיר" — אות כי הצניעות לא תפרח בעיר הזאת... במלים אחרות: חלק המורעות הוא תורה שלמה וללמוד אנו צריכים אותה, אם נחפוץ לרעת טבע המקום שנבוא בו ולהכיר את תושביו כהויתם.

וגם הפעם בבואי ליפו — קראתי והתבוננתי אל חלק המורעות, והחלק הגרול הן מורעות היובל.

הפכתי את הגליון והנה מורעות רבות. אבל כמה שונות הן ממורעותינו!

ראובן ההררי יוריע, כי מפני היובל שבה אחוזתו, אשר בכפר „תמר", לבעלה הראשון, ומבקש הוא כעת לקנות אחרת לחמשים שני תבואות. כל החפץ למכור יוריע אותו. שמעון הנבלי יוריע את בעל אחוזתו, או, אם מת הוא, את

יורשיו, כי יבואו ויקחו ממנו את אחוזתם או ימכרוה לו עוד הפעם. — יורשי לוי השכמי יודיעו, כי אחוזתם אשר בסביבות גדרה, שהיתה עד כה נחלת מר־גמליאל, לרגלי היובל יצאה מרשותו ושבה להם, וכל החפץ יוכל לקנות אותה למספר שני תבואות. — יהודה גור־אריה יבקש לקנות אחוזה פוריה בסביבות יפו לארבעים שני תבואות. — בית דין הגליל ביפו יודיע ליורשי המנוח „פלטי בן ליש", כי יבואו לרשת את אחוזתם בסביבות באר בנימין, ששבה אליהם בשנת היובל. — הנהגת הכפרים גבע ורמה במחוז ביתר תודיע כי הספיח עלה לטוב בשרותיהם, וכל החפץ יוכל לבוא ולקצור אותו. אחרי מודעות כאלה — מודעות אחרות שונות, ברבר החג של ט"ו באב.

ראש המושבה קרן בן שמן מתכבד להודיע לכל היהודים, וביחוד לבני הנעורים מכל הסביבה, כי ביום חמשה עשר באב יהיה בגן הכפר חג גדול, ושמה יתאספו בני הנעורים מכל הסביבה. כל ההכנות לקבלת פני האורחים כבר נעשו ובוראי ישבעו רב נחת.

גם בעל האחוזה „יפה נוף" מתכבד להודיע כי באחוזתו המפורסמה ביפיה יהיה חג ביום הזה. הגנות והפרדסים יהיו מקושטים. שמש החשמל ומזרקי מים. משוררים ומנגנים ישירו ויזמרו. נסיעה על כנפי־רוח עד ירכתי לבנון. על במת החזיון מחזה: „ט"ו באב לפנים ועתה" ו„תמונות וצללים" מחיי אבותינו בארצות גלותם.

„רשזון כפרי" מלונדון, סוחר בסחורות האנגלים ביפו, ברחוב הים מספר שנים עשר, מתכבד להודיע כי אתמול קבל מלונדון אוצר סחורה של זהב וכסף ומתנות יקרות לט"ו באב.

עיר של זהב ואצעדה של אחלמה ובכלל הרבה מנות ומתנות ליום ט"ו באב נמצא להמכר במקח השוה אצל בצלאל בן אורי עושה בזהב וכסף „ברחוב בנימין" מספר ט"ז.

המורה האחרונה בירושלים! במשתה הערב בבית הנשיא במוצאי־שבת לבשה בת הנשיא לבוש תכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן. לבושים כאלה על פי הבניה והגזרה ההיא,

אפשר להשיג בחנות של בגדי הנשים לשרה בת טובים, רחוב הצפוני מספר כ״ר.

בני הנעורים אשר בהכפרים ובמושבות: יהוד, גבע, בני משה, באר בנימין, הנשר, מישור מיכאל, גולת עלית, גולת תחתית, יבנה וחררה מתכבדים להוריע לכל אוהביהם, מכיריהם וקרוביהם ולכל בני הנעורים אשר בגליל יפו, כי באספתם האחרונה החליטו לחג את החג הבע״ל איש איש בכפרו. הם מקוים כי בני הנעורים בכפרים ומושבות אחרות מן הסביבה יעשו כמוהם ולא ילכו לנוע אל הגנות והפרדסים אשר בעיר.

המו״ס שמעון ולוי מוריעים, כי ליום החג הבא נמצאים להמכר אצלם ספרים למנחה בכריכה יפה מאר.

שמעון הכורם מוריע, כי במרתפו ברחוב ראשון לציון מספר מ״ז, אפשר להשיג יין המשומר מהיינות הראשונים בראשון־לציון. — ועוד מורעות הרבה כאלה.

רגילים אנחנו לקרוא תמיד אצלנו מורעות של פועלים ועוברי עבודה המבקשים לחם ועבודה. באירופה הישנה עם סדריה הישנים, אשר הרכוש והעבודה היו בידי מספר מעט עשירים מצליחים, והעוני והעבודה אצל רוב ההמון; באירופה הישנה, אשר רבה בה הטובה ורבו עובריה ומעטים אוכליה — שם המורעות של פועלים המבקשים עבודה רבות הן, ועוד ישמחו אם ימצאו עבודה כזו המפרנסת אותם אף אם ברוחק. בארץ ישראל החרשה — לא פגשתי מורעות כאלה. תחת זאת רבים הם בעלי הרכוש, המבקשים „ידים״. —

האחים „רוד ויהונתן״ מלור מבקשים פועלים לבית־הרחים החרש שלהם. דירה ושלחן ושכר הגון. — שאול מלכי מיבנה, ממציא הזכוכית הארומה, מבקש פועלים לבית־מלאכתו. — באחוזות שמואל המסכיני יבוקשו פועלים להתכת הגבינה. — „שמעון ולוי וחברתם״, בית מטוה שש בשומרון, מבקשים פועלים כובשים, ומורעות הרבה ממין זה, — אות כי ידי הפועלים מלאות עבודה ולא ילכו לנוע על בעלי־העבודה — לבקש, ולהתחנן על נפשם.

נפלא הדבר בעיני, שלא ראיתי מודעות של רופאים ובתי־מרקחת. אצלנו באירופה הן הנה החלק היותר נכבד במ״ע — ויש קוראים אשר רק מודעות כאלה יבקשו ויקראו... הרופאים מתפארים כי יש לאל ידם לרפאות כל המחלות הכתובות ושאינן כתובות, הגלויות והנסתרות... מתפארים כי יש לאל יד חכמתם לתת לפתאים — בינה, למנולות—יופי, לזקנים — כח, לבעלי־עברות באים בימים — תאות עלומים... לכחושים—שומן, לשמנים—רזון, לבלות—מתנות זרוע, לחיים וקיבה... ולנגרם הרוקחים יענו בקול, כי כל אלה בידם כבר מן המוכן, מן המובחר, צרורים וחתומים בבקבוקים וצלוחיות וארגזים... סמים ורפואות ברוקות מחוץ־לארץ. מי חולה, מי פתי, חסרי לב, חסרי שנים, חסרי עינים וחסרי... בואו אלינו ואנחנו נמלא את מחסוריכם!.. ואירופה החולנית, הבלה תרדוש ברופאים, וגם מן הבקבוקים החתומים מחוץ־לארץ לא תמנע את ידיה. וכמובן, אלו כמו אלו לא יועילו לה.

לא כן בארץ־ישראל, אשר חיי נשמות אויר ארצה, ומימיה כמי הירדן לרפא כל מחלה. מים ואויר ועבורה — הן הנה הרפואות היותר טובות והיותר מועילות. אוירה של ארץ־ישראל, האויר המבריא, הנקי מכל מיקרובים ובצילים מזיקים ומעיני הרפואה הרבים עם סגולותיהם הנפלאות, חמי מליחה, יאורי „עין גרי״, חמי גדר וטבריה — כל אלה מעיני מתכת וגפרית באין דומה להם ירפאו כל חולה וכל מחלה. וכמה וכמה חולים מסוכנים, שבאירופה כבר נתיאשו מחייהם אף הרופאים היותר גדולים, מכיון שבאו לארץ־ישראל מיד נתרפאו. ומחלות מצרים, ותחלואי אירופה הרעים — לגמרי אינם בקרב היהודים. כי חיי המשפחה והצניעות אחת מהמדות הטובות שבהן יתפאר ישראל. ובכלל היהודים כעת — האומה היותר בריאה וחזקה בגוף ובנפש. עבודת האדמה אשר היא כמעט עבודה כללית לכל האומה, ואשר בה יתחנכו באין יוצא מן הכלל כל הדור הצעיר, כל בן ובת, וחיי הסתפקות בלי מותרות ותענוגי בני אדם ותפנוקים, ואוירא דא״י ומימיה—כל אלה יועילו הרבה לחזק ולהבריא אותם והנם מוצקים ואיתנים

וכל מחלה ונגע לא תקרב אליהם. הרופאים בא״י לא יעשו עושר... וזאת עוד, כי הרופאים, כמו בתי המרקחת, הנם קנין הכלל, ומאוצר הקהל יקבלו הרופאים שכרם ורפואות חנם.

תחת זאת פה רבות הן מאד מודעות של שמחות וחגי משפחה.

חיים הצקלני מבקש את אוהביו וקרוביו לבוא ביום ה׳ פרשת מטות־ומסעי לבית הכנסת „מטיבי לכת״ לפריון בנו. — יעקב בן יצחק מבקש את כל אוהביו וקרוביו ומיודעיו לבוא לשמוח אתו ב„חנכת הספר״, ביום אשר יבוא בנו יחידו בפעם הראשונה לבקר את בית הספר. — שמעון התמני מבקש את אוהביו וקרוביו ומכיריו לבוא להתערב עמו בשמחתו ביום אירוסי בנו לוי את לאה בת הפרופיסור שמעיה השכמי מצפת. — שר האלף יואב בן צרויה ומלכה בת ירוחם, אכר מגבעת בנימין, מאורשים.— חבצלת בת שלמה מרחבות מיוצאי ירך החלוצים הראשונים, וברוך בן נריה שר פלך נווית — מאורשים.

ויותר מכל אלה היו מודעות של מטיפים ומו״ם ומחברים. באולם הגדול אשר באקדמיה של „חכמת הים״ ידרוש המורה בן־יונדב דרשה בדבר האניות שבנה המלך שלמה. — בבית אוסף דברים עתיקים ידרשו היום על דבר עתיקות העיר יפו. — באולם הגדול אשר בהישיבה ידרוש הרב הגדול מר קשישאי בדבר תרומה ומעשרות.— המטיף המצוין, ישעיהו בן אמוץ, יטיף היום באולם הגדול של חברת „הסופרים״ על דבר היובל לפנים ועתה. — בחברת „אוהבי עבודת האדמה״ ידרשו היום על דבר עבודת־האדמה בארצות שונות. — בחברת „דברי הימים״ ידרשו היום על דבר היהודים ביפו מאז נבנתה ועד עתה. — בהכלוב של הבונים והמודדים ידרשו היום על דבר דרכי ציון בימי דוד ושלמה, ומחר על דבר בניני העברים והמצרים. — באולם של בית החולים ידרוש היום הרופא המפורסם מר רפאל — על דבר סגולות מי הים ביפו. — ועוד דרשות הרבה, וכלן בחנם, בלא שכר הכניסה, כמו שהמנהג נהוג באירופה. —

המרפיסים המו"ס „משה ואהרן" בירושלים מודיעים כי יצא לאור ברפוס יפה ומשובח על נייר גויל ספר החשמל, המבאר בארוכה תורת החשמל לפרטיה, על פי מצב החכמה בימינו אלה, מאת הפרופיסור לחכמי חרשים יהורם. מחיר הספר חצי שקל. — כתבי הקרש עם ציורים נפלאים מעשי ידי הצייר המהולל שלמון ממשרקה, ועם פירוש הרב הגאון הפרופיסור שלמה בן יצחק, חמשה כרכים בכריכה יפה ומהודרה. מחירם עשרה שקלים. — המו"ס שמעיה ואבטליון מודיעים כי יצא לאור ש"ס עם כל המפרשים מן רש"י ער פירוש הפרופיסור בצפת ר' סעריה גאון.—מפת ארץ ישראל מרויקת ער מאר, מימות כתבי־הקרש ער היום הזה, הוצאת מחלקת ידיעת־הארץ בהאוניברסיטה בירושלים. מחירה שקל. על נייר גויל — שקל וחצי. — תולדות הספרות היפה מן אברהם מאפו ער היום הזה, מאת אברהם העברי, מורה בבית־הספר הגבוה ביריחו. — האש והמים במכונת הקיטור, דרשות הפרופיסור שם־טוב בעציון־גבר. — החלק הארבעה עשר מדברי ימי עמנו יצא עתה לאור, מחירו שקל. הוצאת בן־דוד מו"ס ביפו. — „שקספיר וכתבי־הקורש", חקירות ובאורים, מאת שמעון כספי, משגיח בית החזיון בירושלים. — האנציקלופריה העברית מהדורה חרשה עם הוספות ותקונים רבים תחת השגחת הפרופיסורים זרחי ושמשי. חלק כ"ה, מן מוריה ער משה, יצא לאור עם מפות וציורים ותמונות רבות. להשיגו במחיר שקל אצל כל המו"ס במרינה ובחוץ־לארץ. — תורה הרפואה בהאוניברסיטה בירושלים, בחמשה חלקים. מחירם שני שקלים. — מרים ונפתלי, ספור לנערים עם ציורים מאת בן־נפתלי. — טעמי המקרא וחכמת השיר והזמרה בבית הספר הגבוה ביריחו. — חשן המשפט ארבעה חלקים עם כל המפרשים על ניר משי יצא לאור בבית הרפוס של המרפים והמו"ל יהושפט. — הפילוסופיה העברית במאה השמינית מאת משה המורשתי בירושלים. — העברים בארצות הסלוים מן שנת ת"ח לאלף הששי ער עתה, מאת גרשון בן מנשה. — ציון וחובביה, שיר מחזה מאת הימן האזרחי. — מערכת הרומם בים המלח, מאת

אבישי, מורד ובונה בעין־גדי.—הנדיב הידוע ועוזריו ויחוסם לתחית הארץ. חקירה תולדתית, מאת עזרא הסופר פרופיסור בירושלים. — הציונים וחובבי ציון בשנות תרנ"ז, תרנ"ח, ותרנ"ט. שלשה חלקים. מחירם שני שקלים. — ועוד ספרים וספרים, לבר מכ"ע אשר לחרשים יצאו, כמו: „בן־עמי", „ירושלים הבנויה", „הר ציון", „הצופה מעל מגדל דוד", „ברקאי", „הארץ", „היהודי" ועוד. מכל אלה נודע לי, כי עם־הספר קורא ספרים וקונה ספרים.

מכל אלה המודעות תארתי לי תמונת חיי עמנו בארץ אבותינו. גם אם לא אגיד לכם תרעו, חביבי הקוראים, כי התמונה ההיא מצאה חן בעיני...

ואחרי אשר נחתי מעמל הדרך, יצאתי לראות את העיר.—

בהשקפה ראשונה, לא תבדל יפו הרבה מאשרות ויתר ערי החוף. רק בזאת תבדל, כי על אדמת העברים עומדות רגלינו: השפה המדוברת היא העברית, המשפטים השוררים— משפטי העברים, והסדרים בה משונים מעט מן הסדרים במדינות אחרות. חופש גמור בעיר, לא ישאלוך מי אתה, מה מעשיך ולאן ומאין תסע? לא יבקשו ממך מכתבי־מסע, שופטים ושוטרים לא תראה, וחרב וחנית ואותות הכסף ובגדי השרד לא יראו בחוצות... החוף חפשי לפני כל סחורות חו"ל, וכל סוחרי הארצות יבואו ויסחרו כאות נפשם, ואין שואל אותם מי הם ומה מעשיהם, כי לא יפחדו היהודים מפני ההתחרות הגדולה של כל שוכני הארץ, יען באמונה והשכל הם עושים את סחורותיהם, וערך הסחורה העברית נעלה על כל הסחורות, ויצא לה שם בכל מרחבי תבל בטובה ויפיה. וזאת עוד, כי ארץ־ישראל בכלל היא ארץ האכרים, ועבודת האדמה לא תפחד מפני כל התחרות. חטים ושמן ויין ודבש ותה וקהוה וצמר־גפן ומשי, תוציא א"י במספר רב, היא ממגורת אירופה הדרומית והכל צריכים למרי־רחיטי. ומיני המתכת והצבעים אשר בים המלח והרי הלבנון והכרמל, אף הם לא יפחדו מפני כל התחרות. ובעקב החוף החפשי נהיתה יפו לבית אוצר כל סחורות אירופה, אזיה ואפריקה, ותיף ותתעשר, ויבנו למו יושבי העיר היכלים וארמונות וכל

תענוגות בני אדם, ויתקנו וישכללו את עירם על צד היותר טוב ומשובח. ביחוד יפה בנין ה„אקדמיה לידיעת הים" במגרש השלום, ברחוב ים התיכון, בנין גדול מאד, עם כפות ומגדלים ועמודים, בנוי משיש לבן וחמר ים המלח.

ובעקב „החוף החפשי" והמסחר הגדול והאורחים הרבים, הנה יפו לא תכיר אותותיה, כי היא עיר עברית מיוחדה. כי גרים הרבה מאומות שונות בעלי פקודות וסוחרים, וצירי מסחר של הממשלות ורבי האניות יגורו בה, ותהי „לעיר התבל", עם סגנון וצביון מיוחד. אף כי בכלל החיים המה חיי היהודי, אבל לא לפרטיהם ודקדוקיהם. לרגלי העושר הרב של בני הנכר ושל הסוחרים העברים, יצטיינו החיים ביפו במותרותיהם. שם בתים בנוים — ארמונות והיכלים, ומרכבות וצבים וסוס דוהר ובגדי משי וכלי כסף וזהב, ואין קצה לכל העושר... בכלל החיים כחיי העשירים הגדולים בכל הכרכים... וכל החפץ לראות את חיי היהודים כמו שהם, על פי דרך העם בהסתפקות וטהרה, עליו לצאת השדה וללון בכפרים.

ולמטרה זו עזבנו את יפו לנסוע בדרך המלך שכמה, טרם נבוא ירושלימה.

ה.

עוד לא הרחקנו ללכת, רק שתים שלש שעות מיפו, והנה ארץ חדשה, בני אדם חדשים וסדרים חדשים לפנינו.—

הארץ כלה כמו גן אחד, כמו שדה אחד זרוע ירקות ותבואות שונות. מחלון המרכבה יראו אלנות ועצי פרי: ברוש תדהר ותאשור ותמר וזית ועצי תאנה ורמון ואתרוג ותפוחי זהב ולימונים ושדי תבואות, חטה ושעורה וכסמת, ועדרים רועים במרעה שמן. כפרים ואחוזות על כל מדרך כף רגל. עשרים שלשים בתים — והנה כפר. כל בית ובית גן פירות ופרחים לפניו וגן־ירק מאחריו ושדות סביבו. בבקר יצא האכר לעבודתו, ולעת ארוחת הצהרים ישוב לביתו. בכל כפר וכפר בית ספר בנוי לתלפיות ובו ישמעו לקח כל הנערים. השדות והגנים כלם משקה: בארות

וחריצים, ותעלות ואפיקים ומעינות בבקעה ובהר ומהם ישקו את השדות והגנים. העמקים עטופים בר, וההרים יטפו עסיס. ובאחו ירעו עדרי צאן ובקר וסוסים וחמורים וגמלים. ובני ישראל יעבדו בשדה, יחרשו וישדדו ויזרעו ויקצרו, והאדם והבהמה בריאים ושבעים, דשנים ורעננים. הבתים בנוים בנאוה, נקיים ויפים, וכל הבנינים: הארוות והממגורות והמרתפים והאסמות כלם של אבן וברזל. וכלי החרישה והזריעה והקצירה והדישה, כלם חדשים ומתוקנים, מברזל וברזל־עשת. כל הרואה יכיר, כי „בעלי־בתים" יגורו פה... כל הרואה יכיר, כי פה יש לחם לאכול ובגד ללבוש, כי פה צוה ה' את הברכה. ומראה הכפר כלו, על פי תקוניו והנקיות השוררת והסדר הטוב, כעין אחוזה מתוקנת, כעין צעצועים יפים... וכפרים כאלה בכל המסלה, וכמעט כל הדרך כעין כפר אחד.

והתשוקה גברה בי וגם ברעיתי לצאת מן המרכבה ולראות את אחי המאושרים האלה, להיות בבתיהם, לדרוש בשלומם ולשאוף יחד אתם את אויר שדותיהם. ובאחת התחנות „כפר שלום" עמדנו לנוח.

הכפר גדול, מרכז לכל הכפרים סביבותיו, וכמו בית־האסם של כל הכפרים, ובו „החנות הכללית" לכל הסביבה. בכל זאת לא ראיתי בבית־התחנה ומגרשיה המון סוחרים, מוכרים וסרסורים, כמו שנראה כזאת בסוריה או באחת התחנות המרכזיות באירופה. כי פה, בערי השדה, אין סוחרים במובן הרגיל. כתה מיוחדה של אנשים, שכל מעינם רק להחליף סחורה בכסף וכסף בסחורה — אין בכל המקומות האלה, וסרסורים מאן דכר שמם. וזה סדר המסחר בכפרים ההם: בכפר אחד תיכוני מרכזי בתי־אסמות, אשר שמה תאספנה כל התבואות העומדות להמכר, אחרי נכיון כלכלת שתי שנים. בתי־האסם הם תחת הנהגת נבחרי הכפרים, וסוחרים יבאו מהערים הגדולות ויקנו את התבואות, ורק שמירת התבואות ומחסורן על חשבון המוכרים. התבואות תובלנה במסלת־הברזל ליפו או לעכו. וחנות גדולה מכל מיני הסחורות וצרכי החיים,

כללית על חשבון הסביבה, תחת הנהגת נבחרים, ובחנות ההיא אפשר להשיג כל הסחורות במחירן הראשון.

המסחר הקטן, „החנויות", אשר, כנראה מדברי ימי עמנו, היה כמעט לטבע שני לנו, עתה אפס ונמר טעמו, ובכל המדינה כמעט שלא נפגוש חנויות קטנות — לשם מסחר, אף כי הרשות בידי כל אחד ואחד לסחור את הארץ כרצונו וכאוות־נפשו. כי נשתנו סדרי החיים וסדרי החנוך העברי: בטלנים „בלי עבודה מיוחדת" אין בכל הארץ. „תורה ועבודה וגמילות חסדים", הוא היסוד הראשי, אשר עליו בנו בני ישראל את אשרם ועשרם; ההברות הגדולות האלה כמו כתובות באותיות זהב על כל שערי עיר וכפר, ויען כי קימו בני ישראל את „התורה והעבודה" באופן היותר טוב, כמעט שאינם נצרכים לגמילות־חסדים. כל איש ישראל מחויב ללמוד אומנות, לבד המלאכה הראשית והעקרית—עבודת האדמה. במשך ימי גלותם, ביחוד בשנות המאה השביעית, למדו היהודים להבין את „סוד האדמה". המה ראו ויבינו, כי מלך, מלכו של עולם, הוא — אשר לשדה נעבד. משנות רעה, משני רשעים ומשוט לשון הוא לא יירא. הם ראו ויבינו, כי „אשר לו הארץ" — לו הכבוד, לו הכח, לו הנצח ולו גם העושר והאושר; הבינו, כי רק עובד ארמתו יאהב את ארמתו והאדמה תאהב את עובדיה — כמו שהאם תאהב את פרי־בטנה ומינקת את יונקה. את התורה הגדולה ההיא למדו „בבית־הספר הגבוה של הגלות"... כאלף ותשע מאות שנה למדו זאת — עד כי הבינוה על בוריה. וכאשר בעזרת ה׳ יצאו מבית הספר הנורא הזה לחפשי ותעודת בגרות בידיהם, ויחלו לחיות ולבנות להם בית לעצמם בארץ אבותיהם — עשו את התורה והעבודה, עבודת האדמה, „העבודה שבעבודות", ליסוד חייהם. בתי־ספר בלי עבודת האדמה אין בכל הארץ. כל בתי־הספר למתחילים ובינונים הם ביחוד גם בתי הספר לעבודת־האדמה, ויחד את האלפא־ביתא ילמד הנער גם לאחוז באת ומחרשת. וגם בתי־הספר הבינונים בערים וכרכים גדולים הם בתי־ספר לעבודת־האדמה. ולכן אין אף אחד בכל ארץ היהודים, שלא ידע את האדמה ולא יעבדנה.

בדברי ימי עולם מרבים לספר נפלאות על דבר צינצנתי הרומי, אשר שב לשדהו ומחרשתו, אחרי אשר היה שר הצבא ויצא לחפשי. ובארץ העברים עתה יש כמה וכמה צינצנתים. עבודת־האדמה, העבודה האחת הטבעית לאדם, נהיתה לקנין האומה, לא של איזה חלק מהאומה, אבל פשוטו כמשמעו, של כל האומה כלה. ישראל שב עתה לקדמותו, כמו שהיה בימי האבות הראשונים — עם האכרים, ואכרים עתה כלם מן הגדול בעמו עד האכר האחרון... ותמיד נפגוש מורים, רבנים, פרופיסורים, חרשי אמן, ציירים, שופטים ופקידים, אשר לעת זקנותם עזבו את עבודתם ושבו אל אחוזתם לעבדה ולשמרה. —

בלוית מר שמעיה פקיד התחנה בקרנו את מר נחשון בן עמינדב ראש הכפר והכפרים סביבו. כי ב„שלום" הנהגת הכפרים: נוה שאנן, פרעתון, קרית יערים, בית בנימין, נחלת צבי, שבי־גולה ומנוחה, ומר נחשון המנהיג הראשון. והוא אכר זקן כבן ששים, מבנה גוו איתן וגם שיבה לא זרקה עוד בו. ולו שלשה בנים ושתי בנות. הבן הבכור יגור אתו, ויעברו יחד את חלקת אדמתם. הבן השני שופט בגלגל, ובנו השלישי הצעיר — רב האניה. ובנותיו נשואות לאכרים מהכפרים עין תפוח וערוגת הבושם. ונחשון איש יורע תורה ומלומד. הוא גמר את חק למוריו בבית ספר הבינוני אשר בשכם ואח"כ שמע לקח בבית־ספר הגבוה אשר לעבודת האדמה ביריחו. ובשובו הביתה נשא לו אשה בת שר המחוז דלבנה ויהי סוכן על אחוזות אביו וחותנו. ואחרי מות אביו, נשאר הוא על נחלתו עד היום הזה. נחשון זה אכר מסור לאדמתו בכל לבו ונפשו ומארו. הוא יאהב את כל עשב וירק באחו, את כל עץ ואילן בגנו ואת כל שבלת וקנה בשדה. „ביתו ושדו וגנו" — גאונו ומשושו, בהם כל מעינו ובהם יתפאר. מעורו ועד עתה לא עזב את כפרו, ורק לעתות רחוקות בא העירה, ושלש פעמים בשנה יעלה לרגל ירושלימה, ושם יבקש את בתי המדרש הגבוהים ואספות החכמים. — כבואנו לביתו, מצאנו אותו בכרמו ומזמרה בידו, ואתו אחד מבני בניו, נער ארמוני ויפה עינים, והוא יורה לו הלכה לעיון ומעשה בהלכות הנטעים. ויביאנו מר נחשון

הביתה ויגישו לכלנו ספל קהוה מבקעת הירדן, וענבים ותאנים. ויספר לנו מר נחשון את תולדות הכפר, כי זה ק״ך שנה אשר נבנה, והוא וגם הוריו כבר נולדו בו. אבות אביו אמנם היו מיוצאי ארצות הצפון, אשר נתישבו בתחלה בהמושבות הראשונות סביב יפו, ולאט לאט הרחיבו את גבולותיהם, עד שכם ועד הירדן, ויעברו גם את הירדן. כי לא בחרב ולא בחנית ולא בחכמת הדיפלומטים כבשו בני ישראל את הארץ לפניהם, ורק שרות בכסף קנו, ובעד כל צער ושעל שלמו בכסף מלא, ויכתבו בספר ויעידו עדים. והיהודים הם העם המיוחד בתבל, אשר יש לו „שטר מכירה״ על ארצו... אבל מה היתה הארץ טרם באו אליה היהודים? — כמוה כאין. שרות בלתי מעובדות, גלי אבנים, מעי מפלה... ולא האמינו כל יושבי תבל ושוכני ארץ, כי אפשר להוציא לחם מן הארץ ההיא. — ורק היהודים יכלו לפעול כל הגבורות והנפלאות ההן, היהודים במחם ובידיהם... אמרתי „גבורות״, וכן היא. כי לא בזאת יתהלל המתהלל כעת, בחרבו ובקשתו ואגרופו, כי אם באתו ומחרשתו, להוציא לחם מן האדמה ולתת לחם וחיים לארם רב. וגם זאת להגיד, הוסיף מר־נחשון, כי לא מחפצם הטוב ומחכמתם הגדולה, חוללו היהודים נפלאות, — „אצבע אלהים״, יד המחסור היתה בכל אלה. המחסור, ההכרח היותר גדול, הוא גם המלמד היותר טוב ומועיל. הרבה נסיונות עשו אבותינו והתחכמו בכל מיני ההתחכמות להשאר בארצות מגורם, וישח ישראל וישפל עד עפר, רק — לבלי לצאת את הארץ. וכאשר כל אלה לא הועילו לו והוא יצא בראש גולים, שם את פניו נגבה וימה ולאיים רחוקים ואפסי ארץ, אך לא קדימה... ורק כאשר כלו כל הקצים ואפסה ההתחכמות והוא היה מוכרח לזכור את ארצו — אז שב אליה בכל לבבו ונפשו, בראותו כי אין מפלט ואין מנוס... ומן העת ההיא התחילה תקופת הישוב. — עתה גם מלאך רע בעל כרחו יענה אמן אחרי ההלל הגדול של עמנו. — פה אדמת הכפר שתראה, מה היתה לפני ק״ך שנה? גל של אבנים באין ירק עשב, ואף אילני סרק לא גדלו פה... ובכל זאת שלמו אבותינו

בערה אז חמשה בקע „המענית". ועתה אם יבאו ויתנו לנו חמש מאות שקל בעד כל מענית ארמה—גם כן לא נקח. בשנת היובל שעברה, לפני חמשים שנה, שלמו פה בעד שנת תבואות של „צמר בקר" עשרים שקל, וכעת יציעו לבעלי האחוזות בעד שנות תבואות עד היובל הבא עלינו — מאה וששים שקל... וכל אלה רק בעד ארמת זרע, ובעד כרמים וגנים ופררסים כהנה וכהנה. ולמי כל הגרולות ההן, אם לא לאבותינו ולנו! ואם יש את לבבך, ותחפוץ לרעת את כל הבא עלינו, וכל הקורות אותנו מיום בוא הנה אחינו ועד היום הזה, הא לך את הספר הזה וקרא בו, שם תמצא הכל באר היטב בפרוטרוט ותרע מה פעל ישראל בכפר שלום והסביבה. — ומרי דברו הוציא מארגז הספרים ספר אחד מכורך כריכה יפה ויתן לי. פתחתי את הספר והנה הוא: „דברי ימי כפר שלום והסביבה, הלא המה הכפרים והמושבות: נוה שאנן, פרעתון, קרית יערים, בית בנימין, נחלת צבי, שבי־גולה ומנוחה, מיום הבנותם בשנת תר"ף — ת"ש עד היום הזה". ספרים כאלה ישנם בכל מקומות מושבותינו. ערות הם הספרים האלה ביעקב, ומהם יראו וירעו ויכירו מה פעל ישראל. —

ארכה לנו השיחה הנעימה בחברת הזקן הנכבר. בין כה וכה ושעת האכל הגיעה ונקרב יחד אל השלחן. בפעם הראשונה בימי אכלתי על שלחן אכר עברי, ומה טוב ומה נעים טעם המאכלים, וכמה רבה היא תאות האכילה אצל האנשים ההם! — העירונים מעורם לא יאכלו אכילה כרבעי: או יאכלו בלא אות נפשם, רק כרי לצאת ירי חובת אכילה, או יאכלו אכילה גסה... לא כן האכר, ומה עוד האכר העברי; הוא יאכל כרי שבעו. מה נחמר לראות את האכרים סביב השלחן. ואנכי התענגתי על המראה לראות האנשים הבריאים והמוצקים האלה, בשימם בפיהם „חתיכה אחרי חתיכה", וילסו בשניהם הלבנות והחזקות ויבלעו — ולא נרע כי באו אל קרבם... חביבי הקורא, המה רשאים לאכול! משלהם יאכלו, ואין אף חתיכה אחת, אף מלא הלוגמא, שקנו מירי זרים: החלב והחמאה — מצאנם ובקרם. היין הלבן והארום — מכרמיהם וגפניהם. הרגים — הם

בעצמם העלו במצורתם, הבשר גם כן מצאנם ובקרם. הירקות והפירות — מגנם אשר נטעה ימינם. הלחם בודאי שלהם. המה חרשו ושדדו את האדמה, וזרעו וקצרו ודשו וזרו וטחנו ולשו ואפו... הלא תראה, חביבי הקורא, כי המה רשאים לאכול! — בשעת הסעודה נסבה השיחה ע"ד המושבות השונות ופרין ויבולן, ונוכחתי כי נהירין לו שבילי הישוב בארץ־ישראל למר נחשון, כשבילי הכפר שלום. יודע הוא כל מושבה ומושבה, מעלותיה וחסרונותיה, טיבה ומהותה ומה היא ארמתה, הטובה היא אם רעה, השמנה אם רזה, אם יש בה עץ ומים — או אין, ומה נחוץ לזרוע עליה ובמה להטיב אותה. לא הרי המושבות אשר במעלת המישור בשכם, כהרי המושבות בקרבת יפו, ובעמק יזרעאל שונה היא ממורד חברון. אשר בעמק יזרעאל טובים, לרעתו, ביותר לזרעים, ובחברון לנטעים, והכרמים בכל מה שמתקרבים אל הירדן הם טובים ביותר. ועצי היער קשה מאד לנטוע סביב יפו, ופה בשכונתם כבר יש להם יערים גדולים ועצים עבותים, ושיאם עד לעבים יגיע. וביערים ברכות ומקוה מים, והם ישקו את היערות ומהם ישקו גם את השדות, והיו הברכות ההן למעין לא אכזב, וגם בחרבוני קיץ לא ייבשו, כי העצים הרעננים לא יתנו לקרני השמש לחדור אליהן. הנה כי כן הברכות והיערים פועלות ומתפעלות זו על זו וזו מזו, והנם שומרים איש את רעהו מחום צורב ושניהם לברכה בקרב הארץ. ויערים כאלה — הוסיף לאמר — רבים מאד בארץ, כאשר תחזינה עיניך בנסיעתך, ופעולתם רבה מאד על מזג האויר ולחלוחיתו.

בבית מר נחשון מצאתי אוצר גדול ורב של ספרים שונים, ביחוד מהמאה האחרונה, וספרות גדולה של עבודת האדמה וידיעת הצמחים והנטעים בלשונות עברית, רוסית, צרפתית, אנגלית ואשכנזית, לבד ש"ס ופוסקים וכתבי הקודש המצוים בבית כל איש יהודי, ושלשה מכ"ע וזורנלים מירושלים ומשכם. ביתו בית ועד לכל חכמי הסביבה, אליו יבאו ולשכנו ידרשו. — כלתו מרים מנגנת על הפסנתר באופן נעלה מאד, ואחרי התה בערב נגנה לפנינו איזה

קפיטלים מתהלים, מערבית „ליל ט״ו באב״ משירי הלוי, קרימה (מארש) „עלו ורשו״ משירי הכהן, ושברים מזמרת „דבורה וברק״. ומרים אשה יפה עד להלל. כל היום היתה טרודה בעבודתה בבית ובגן ובחנוך הילדים; ולעת הערב החליפה את שמלותיה ותרחץ את ידיה ופניה ותבלה את העת במסבת רעים, ותנגן על הפסנתר ועל השמינית, ובתה ילדה בת עשר שנים עוזרת על ידה.

בבית נחשון הכרתי את המורה הראשי אשר בבית־הספר, והוא גם רב הקהלה. — עפ״י בקשתו ובקשת מר נחשון הלכתי אתם ביום המחרת לבקר את בית־הספר. —

הבית בנוי כמו רמים בקרן בן שמן על צר ההר, וסביבו גן יער גדול, ובו כל עץ עושה פרי ואילני סרק. ושלשה צמר אדמה לבית הזה. כמאה נערים ותשעים נערות ישמעו בו לקח. סדר הלמוד: תורה — חומש וקצור רש״י, נ״ך עד גמירא, דקרוק השפה, כתיבה יפה, אחת השפות הזרות, חשבון עד אלגברה, ראשית כללי המדידה, ראשית הבנה בגמרא, דברי ימי עמנו, גלילות א״י, ראשית ידיעת הנטעים והצמחים ועבודת האדמה. ארבע שנים יעשו התלמידים בבית הזה, וממנו יש אשר יבאו לבתי ספר הבינונים אשר בערי הגליל. נסיתי את הנערים והנערות והתפלאתי על ידיעתם הרבה בדקרוק השפה ונתוח הלשון. ואם כי גם בסוריא רבות בנות עשו חיל בידיעת שפתנו, אבל ידיעה כזו על בוריה אפשר רק בארץ־ישראל. מר נחשון ספר לי, כי לשנה הבאה ייסדו גם בית ספר בינוני בכפר שלום, כי אבות רבים יתאוו ללמד את בניהם גם יתר הלמודים, ובהיות הבנים בביתם לא יבצר מהם גם לעבור עבודתם. וכבר יש להקהלה כל האמצעים הדרושים לזה, כי כבר הכינו אבנים וברזל ועץ לבנין והקצו ששה צמרי אדמה לאחוזה; וברצות ה׳ אחרי הפסח יגשו אל המלאכה. כל הרמנא ורשות אינם צריכים לטול, ורק עליהם להוריע לשר הלמורים, כי ייסדו בית־ספר בינוני והשר יכתב את בית ספרם בספר וישלח להם מורים מומחים. המורים כלם יקבלו את שכרם מקופת הקהל או מאוצר הממשלה, ובבית־הספר לא ישלמו הנערים מאומה.

לעת הערב בקרתי את הכלוב שלהם, כלומר בית האספה. בנין יפה בתוך הכפר, ובו חררים ואולמים לקריאה, לשחוק האשקקי, אולם הזמרה והמחול, ואולם גדול לדרשות דרשנים שונים. — לעת הערב, אחרי תום העבודה בבית ובשרה, יתאספו הנה ופה יבלו עתותיהם. ספרים למקרא ומכ״ע רבים וכלי־זמר שונים יש בבית הזה. הפעם קרא מר שאול הכרמי, אכר מנוה־שאנן, את מרברותיו על דבר סדר נטיעת כרמים בצרפת ובא״י, ויבאר לשומעיו את פרשת הענין הזה על בוריו, ותהי עצתו לשומעיו לעשות בכרמיהם איזו תקונים מאשר ראה בצרפת. אחרים מן השומעים לא הסכימו לדבריו, מטעם כי לא הרי צרפת ותנאי אקלימה כמו ארץ־ישראל, ויתוכחו הרבה עד חצות הלילה. — ובאולם הזמרה משוררים שרו ויזמרו; ובאולם הקריאה אנשים ונשים יקראו ספרים ומ״ע וגם חרר האשקקי איננו ריק. הנה כי כן יבלו את עתותיהם האכרים העברים בכפר שלום.

קשתה עלי הפרידה מכפר שלום ומר נחשון וביתו. כפר שלום היה הכפר העברי הראשון, שהתאכסנתי בו. לשמע אזן שמעתי ובמ״ע קראתי, כי יש עברים יושבים בכפרים ועובדים ארמתם, ובעיני ראיתי רק עתה כפר עברי בארץ העברים ועברים עוברי ארמה במלא מובן המלה. לא שבעה עיני מראות את חיי היהודי על ארמתו. פרשיות שלמות מתנ״ך כמו חיות נצבות לפני... כי יתאמצו היהורים לחקות בכל את חיי העברים הקדמונים, בתומתם וישרם ונוסף על כל אלה קבלו גם הברק וההור של הנמוסים החרשים. כל הטוב הכתוב בתנ״ך על דבר אבותינו הקדמונים, וגם כל היפה לעין, כל הסדרים והנמוסים והלכות דרך ארץ של אירופה, נתאחרו ביחר בחיי העברים. — האכר — אכר לכל פרטיו ודקרוקיו, יעבור ארמתו בזעת אפו, יחרש וישרד, ויחר עם זה הוא מלומר ובעל נמוס ומנהגים יפים, וכל רואה אכרינו יכירים כי הם זרע ברך ה׳... את „הגסות" ברברים ובמנהגים שנראה אצל אכרי יתר העמים — לא נראה בבית ישראל. — כי בני יעקב יין ושכר ויי״ש לא ישתו, ולא יתהוללו בחוצות ולא יתגעשו ולא ירבו

בבתי המשקאות — זאת מובנה לכל. בימים הרעים, בימי הגלות, לא שתו היהודים לשכרה, בכדי לפכח את צערם, כמו שיעשו אומות העולם במקרים כאלו, ומה עוד עתה — בימים הטובים. עם של נזירים, עם הפלאות הוא עמנו בכלל. וביחוד נפלאים הם האכרים העברים. היהודים העירונים גם הם טובים ויפים, אבל טובים מהם הכפרים. כי ישיבת כרכים קשה מאד לענינים כאלה: עמים שונים בעלי השכלות ומנהגים שונים יגורו יחד ויפעלו איש על רעהו במדות ובמעשים, ומה עוד בארץ העברים, אשר הרשות לכל אחד להיות כאות נפשו. ולזאת היהדות אינה בעצם טהרתה, מה שאין כן בכפרים.

קשתה עלי הפרידה מאת אחינו אלה, ולו יכולתי והייתי כל ימי עמהם, אבל יען כי ימי היותי בארץ העברים חוצצו, ובמשך עת קצרה חפצתי לראות הכל מה שרק אפשר לראות, לזאת נפרדתי מידידי אלה ונסעתי הלאה בדרך העולה שכמה.

ו.

שכם עיר הפלך, ובה מושב שר הפלך שמוע בן זכור, בית־דין הגליל, הישיבה הגדולה. תושביה יותר מחמשים אלף, רובם עברים, אבל יש גם מבני הנכר. המסחר גדול בה עד מאד ביבול האדמה ופרי הגן. גם בית מטוה משי בה ועוד בתי מלאכות שונות. החוצות מרוצפות בחומר סרומה יפה וחזק, ושמש החשמל תאיר לעיר בלילה, ומזרקי מים ותעלות ומסלת הברזל בתוכה. שכם תצטין בגנותיה ופרדסיה, עד כמעט שלא נדע אם בעיר או כפר הננו. משני עברי הרחוב גנות ופרדסים ולא יראו הבתים. החוצות והרחובות כמו גני הטיילים, רק שמש החשמל בלילה ומסלת־הברזל העירונית וחומר המרצפה וההמון הרב בחוצות המה יתנו ערותם כי בעיר גדולה אנחנו.

בשכם יש גם מבצר. ואף כי שלום לעמנו עם שכניהם ואין פרץ ואין צוחה ברחובותיהם פנימה, בכל זאת ליתר תוקף ועוז בנו גם מבצרים ומצורות, כי מי יודע מה ילד

יום. פקיד המצורה, מר אביעזר הענתותי, הראה לי את תבנית המצורה, את הסוללות והצריחים והמערות והמחילות והמגדלים, גם הראה לי את המשמר אשר במצורה. אנשי הצבא, על פי הרוב, ילידי הפלך, הצטיינו מאד בתארם, ביפים ובקומתם. עבודת הצבא בארץ־ישראל, כמו בכל התבל, כללית. כל בחור מבן עשרים שנה ומעלה יעבור בצבא וגורל יוטל ביניהם מי יעבור ומי ישוב הביתה, כי רק אחר אחוז למאה יעבור ותשעים ותשעה מהם ישובו לביתם, בס"ה יש בא"י ארבעים אלף שולף חרב. משך עבודתם שנה, וגם במשך השנה ההיא, לעת הקציר והבציר, ישובו לביתם מעבודתם. עד הנה אמנם עוד לא נלחמו היהודים מלחמת תגרה — ורק מלחמות קטנות עם הברוים בערבות פארן. כי שלום לישראל מכל עברים, שלום בחוץ ושלום בפנים הארץ, ובעת אשר אירופה כלה כשרה קטל היא, מלחמה פנימית, מלחמת הרכוש והעבודה בשעריה, ואין לך יום שלא ישמע בו קול חרב וחנית ומלחמת האזרחים, פה יד העוברים תקיפה ושם יד בעלי הרכוש רוממה — וגם באמריקה הצפונית אשר קימו וקבלו עליהם מלכות בילאמי ובטלו לגמרי את הרכוש וקנין היחיד, וכל הארץ עם כל קניניה קנין האומה היא, והממשלה הלאומית היא הארון האחר בעל הרכוש, נותן עבודה, וכל עמי הארץ הם עוברים ופועלים, אשר כשנות עבודת הצבא, כן גם עבודתם — גם באמריקה אין נחת. כי יריבו הערים והכפרים ובעלי האומניות איש באחיו, ואף הכפר היותר קטן יבקש בכפרו את כל המוסרות והתקונים אשר בערים הגרולות. וגם בחלוקת העבורות והמשרות ריב ומרנים. מה שאין כן אנו בני ישראל. תפשת מרובה לא תפשת — חק־הזהב הזה יקיימו בני ישראל, ולא יבקשו אמצעים אחרים איך להגריל את אושר בני הארם; רק קיימו ויקבלו עליהם את תורת משה, תורת־החיים. הארם הוא בשר־ורם, ותמיר יתאו לרכוש ואי אפשר לו לבטל את הקנינים הפרטיים. תורת משה לא לקחה את אמת הבנין בשתי קצותיה לאמר: או הכל או אפס, או אין רכוש כלל או יש רכוש גרול בידים מעטות; רק נתנה לו גבול וקצב, מרה ומשקל. ועל

פי התורה ההיא, אין עניות יתרה ואין עשירות נפרזה בחבל היהודים, תאות היחיד לשרת הן נתנה לו: הנה הארץ לפניך; עשה ועבוד, סחור ותעשר, אבל עד חק וגבול ואל תסיג גבולות אחרים.

המקור הראשי לעושר — האדמה, נחלקת לכל במדה ישרה, אין מרבה ואין ממעיט, מספר ירוע של מעניות לגלגלת. ואם לפעמים על פי משפט הירושה ומקח וממכר יש כי יתאספו בידי האחד כברי ארמה גרולה ובא היובל ושב עור הפעם איש איש אל אחוזתו ואל נחלתו. הנה כי כן אין האביונות, אין איש בלא קרקע ואין גם עבדות. כי מקור העברות בקבוץ הקרקעות ב„ירים אחרות", ולא בעלי הרכוש כבשו את פועליהם לעברי עולם, כי אם בעלי הקרקעות. ולבר החק הכללי, הראשי הזה יש עור חקים פרטים, כמו לקט שכחה ופאה, ועור. גם בדבר הפועלים והעובדים לא תקנו תקנות חרשות, לבר האחריות הכללית מאסון — רק הכל לפי תורת משה ועל פי באורי חז"ל. וכי ימוך אחיך גר ותושב והחזקת בו. אל תקח מאתו נשך ותרבית, ואפילו אבק־רבית אסורה. לא תעבוד בו עבודת עבר, וטוב לו עמך, עמך במאכל, עמך במשתה, עמך בכסות ומצעות. החק הזה של לא תלין בלבר, שקול כנגר כל החקים החרשים של אירופה בעניני הפועלים. על פי החקים האלה אין שאלת הפועלים ואין שאלת הרכוש בא"י, כי אין פועלים ואין ארונים, הכל פועלים והכל ארונים.

כל אלה בדבר רכוש היחיד, אבל רכוש היחידים מה הוא נגר רכוש הממשלה, הלאום. כל מסלות הברזל, אניות הקיטור, טלגרף, טיליפון, פאטיפון, מגרל הפורח, מכרי המתכת והפחמים — של הממשלה, וכולם שוים ליהנות ממנה. ציר הרגים בימים ונהרות — של הממשלה, והרשות נתונה לכל. רופאים ורוקחים ובתי חולים ורפואות — על חשבון הכלל. בתי ספר למתחילים ובינונים וגבוהים — על חשבון הממשלה. שופטים ושוטרים נבחרים, מסים וארנוניות לגלגלת מצרכי אוכל נפש אין. הכנסת הממשלה מנכסי הממשלה. וחפש גמור והשתוות אמתית בין כל איש ואיש, בין חברה לחברה, בין כתה לכתה, בין גר ותושב ואזרח

הארץ. הוצאות הממשלה אינן מרובות. חיל צבא לא ירדוש הרבה. כי חרלו מלחמות גם באירופה מיום ששבו העמים השונים איש איש לארצו וגבולו. רק זעיר שם זעיר שם עוד יפרצו מרנים. ובכל זאת אירופה כלה כמו שרה קטל, כמו מחנה אחת מזוינה — לא מפני אויב חיצוני, אבל מפני אויב פנימי, המלחמה היותר נוראה — מלחמת הרכוש והעבודה. לא כן ארץ העברים. אך שלום ושלוה ביניהם. התורה — תורת משה, וחקי האדמה והעבודה נבלעו בעקרי האומה, במדה, שכל אחד יורע את מקומו ולא יתגאה על חברו, ולא יתקנא בו. האכר שמח בחלקו, הסוחר לא יקנא בבעל האחוזה, ובעל האחוזה בבעל בית המלאכה, והפועל בהם — כי אין עושר נפרץ ואין עניות נפזרה.

הנה כי כן רק שלום ורק שלוה בבית ישראל. גם השופטים אינם עמוסי עבודה. שכורים אין, אין פרעות בחוץ, אין גנבות גרולות, רציחות... כל אלה, פרי המחסור והשכרות אין. שטרי חובות גם הם אינם, כי לא לגובינא נתנו. קמו וקבלו עליהם בני ישראל להיות הן שלהם צרק ולאו שלהם צרק. ומי שמלוה לחברו כסף, הרי ילוה אותו על־סמך „הן צרק", ולא על שטרי חובות, ובכל זאת מעטים הם מאר הלוים ואינם משלמים. ורק אחר בעיר ושנים במשפחה לוים ואינם משלמים. ושמם — לדראון. כן הוא מצב עמנו עתה. ומדי יום ביומו יוטב. ואם עד עתה תרועת מלחמה לא נשמעה בשעריו, תקותנו כי גם לימים הבאים בוראי יחיה בשלום ושלוה. —

שני ימים עשינו בשכם. בקרתי את שר הפלך הנכבר שמוע בן זכור, והוא איש זקן ונשוא פנים. חק למוריו גמר בבית־המדרש הגבוה לחכמת השיעור בירושלים, גם היה שלש שנים שר צבא ויצטיין במלחמתו את „הזמזומים" במזרח ים המלח. וכאשר יצא לחפשי מעבודתו היה סוכן מסלת הברזל „ים המלח — תרמור". ועתה בחרו בו לשר הפלך בשכם, כי שכמי הוא, ולו אחוזות וכרמים בין הר גרזים והר עיבל. גם את בתי הספר בקרתי ובתי הכנסיות והמדרשות. התבוננתי אל הבנינים היפים והנעלים,

ביחור אל באר המים אשר מנקרת הצור, ומימיו יפכו בחזקה ויזרקו למעלה מאה אמה...

ומשם עשינו את דרכנו הלאה בדרך „שכם — משמר הירדן".

בהיותי בשכם, קראתי במ"ע „הר גרזים" מודעה אחת לאמר: „ראש הכפר „חצרון" בקרן בן שמן, רק מהלך שתי שעות מתחנת „תקוה טובה" דרך „שכם—משמר הירדן", יתכבד להוריע לכל בני הכפרים מסביב, כי בשנה הזאת יהיה בט"ו באב חג בכרמי חצרון. כבר נעשו כל ההכנות והוזמנו דירות ומעונות בעד כל האורחים הנכבדים. ביחור נבקש את בני הנעורים, כי יכברו אותנו ויבאו לשמח עמנו בשמחת החג. זבדיה בן טוביה ראש הכפר חצרון". קראתי את המודעה ההיא ועוד איזה מודעות ברומה לה, ווכרתי כי חג בחמשה עשר באב לעמנו, חג גרול וקרוש, חג של בני הנעורים... ואם כי נשכח החג הזה ברבות הימים, כאשר נשכחו באמת החגים הטובים, הנה עתה, בעת הטובה, חזרו ויסדו את החג הלאומי הזה. ויען כי חצרון מהלך רק שתי שעות מתחנת „תקוה־טובה", אשר על דרכנו ל„משמר הירדן", אמרתי להתמהמה בחצרון ולראות איך בנות ישראל יוצאות בכרמים ואומרות: בחור שא עיניך...

בכל יום ויום הארחה תצא משכם למשמר שלש פעמים: בשעה השמינית בבקר, בחצות היום ובשעה השביעית בערב. אבל הפעם, מפני שמחת החג, יצאו ארחות מיוחדות בכל שעה ושעה. משכם לתקוה־טובה מהלך שתי שעות. גם בשכם בט"ו באב חג לאומי, אלא כי כל עיקרו של החג הזה רק בכפרים, בנאות דשא. ובנות העיר יוצאות ולנות בכפרים ומשכימות קום לרעות בגנים וללקוט שושנים. כעלות הבקר ובית התחנה המה מארם רב. אנשים, אבות ואמהות התאספו כלם ללוות את בניהם ובנותיהם, אבל יותר מכלם — צעירים, בני־נעורים בחורים ובתולות, איש איש צרורו בירו, וכלם מגמת פניהם חצרונה. גם אורחים רבים, מאחינו אשר בגולה, מאירופה ואמריקה, התקבצו ובאו הנה לראות בחג ולשמוח, ואולי גם לבחור איש את יפתו.

מאז מעולם ההתורעות היותר טובה היא זו שאצל שלחן ערוך; לגימה מקרבת את האדם הרבה יותר מכל מיני התקרבות. וכן גם עתה. הבופט היה מלא מזן אל זן, פירות ארץ־ישראל, ענבים, תמרים ויין־הרקח, ובקבוק אחד ישן של רחובות עשה את פעולתו לטובה עלינו. ההמון הולך הלך ורב, אבות ואמהות ובניהם ובנותיהם יוצאים ובאים, ושאון ומהומה עד למרום, ואנחנו ישבנו יחד אל שלחן אחד ונשוחח...

— אין לכחד — אמר בן־אביגדור מקרית משה — כי גם אצלנו הכל טוב ויפה, ולא לחנם יקראו את עירנו „ירושלים הקטנה", כי בכל נחקה את חיי אחינו ומנהגיהם— בירושלים הגדולה, אבל המבין יבין מיד, כי כל אלה רק העתקה היא ולא המקור, רק חקוי ולא חיים נאמנים... גם אצלנו אנו מדברים עברית, גם שם אנו חוגגים את חגינו וחיים חיי יהודים, אבל שונה הוא הדבור העברי שבארגנטינה מאשר בארץ־ישראל, והחגים גם הם שונים. הנה ט"ו באב גם אצלנו חג. אבל אין בו השמחה והחיים שנראה פה. אצלנו הוא כמו מלאכותי... טוב לחיות בא"י! ובאמת אמרו חז"ל — כל הדר בחוץ־לארץ דומה כמו שאין לו אלוה, ועבודת ה' וחגים ומועדים... אבל מה אעשה ואי אפשר לי להשאר פה, כי עלי לעבור עוד עבודת־הצבא בארצי. לכל־הפחות אקח לי אשה מבנות א"י ואביאה אל בית אבי, והיו הבנים, שיולדו לי, בני ישראל וא"י.

— ואני — אמר מר נחמיה מזכרון־ירושלים — גם אני אקח לי אשה מארץ העברים, אבל לא פה ולא מיהודה ואפרים, רק מעבר הירדן, כי מקור היהדות בטהרתה בעבר הירדן הוא. פה ביהודה, קרבת העמים השונים תפעל עליה פעולתה לרעה. אנכי אבקש לי רעיה בעבר הירדן, ואשתל אותה על אדמת ארגנטינה.

ויאמר מר בן־יוסף ראש המורים: מי כעם ישראל גוי אחד בארץ, גוי אחד עם אמונה אחת ותורת אחת וארץ אחת! ומי מלל ומי פלל לפני ק"ן שנה בתחלת יסוד הישוב, כי תהיה ארגנטינה סניף לארץ־ישראל? — ועכשיו עינינו

רואות, כי ירושלים היא מטרופלין שלכם. ובאמת הא בהא תליא: לולא הצליח הישוב פה ולא עמדו בני ישראל על בסיס נכון וקים, לא הראו את פעולתם על אחינו הרחוקים ולא היתה אולי גם ארגנטינה העברית... וגם עתה הקולוניות העבריות בחוץ־לארץ, באמריקה הצפונית והדרומית וגם באפריקה, הנה מקבלות את אורן משמש עמנו, מארץ־ישראל... וטוב טוב, כי יתקרבו „כוכבי לכת" אלה למקור אורם, פן יבאו גופים עכורים ויעמדו בינם ובין השמש, או יטילו צללים והחושך יכסה אותם...

בין כה וכה, והפעמון השמיע קול הצלצול השני. ואנחנו נכנסנו להעגלה. —

ונעבור במישור מחנים, והנה הוא יפה עד להלל. המסלה עוברת בתוך העמק בין שני הרים, ונאות־דשא ואחו ועדרי צאן ובקר רועים עליהן. ושם הלאה הר גריזים והר עיבל. כמו עוד עתה נשמע את קול הברכה מפי העומדים על הברכה לברך את עם ישראל... ואת הקללה מהר עיבל — אותה לא נשמע. ישראל ברוך הוא — וברוך יהיה! ונעבור על פני תחנת מחנים, ונוסעים חדשים נתוספו עלינו. ומפה תלפת הדרך מעט דרומה. הדרך תנשא מעט מעט, ותחת השרות, הנה גנות וכרמים, והדרך כלה כמו גן אחד. עוד מעט ואנחנו בתקוה טובה! —

ובתקוה טובה ההמון הולך הלך ורב, ארחות באות מצפון ומים, אורחים חדשים ופנים חדשות. בתקוה טובה אמנם לא יתמהמהו, ויעשו את דרכם הלאה. וצבים ומרכבות וסוסים לרכבה ועגלות שלחו בני חצרון להביא את האורחים, אך רב הנוסעים, לבד הזקנים והטף, ילכו ברגלם בדרך העולה ההרה.

השמש האירה באור יקרות, ואנחנו באנו חצרונה. —

ראש הכפר וחבריו, מלובשים בגדי חג, פגשו אותנו ואת יתר האורחים בשער הכפר, ויקבלו את פנינו בברכה! ויצוו לתת מעונות לכל אחד ואחד; ואחרי תפלת־הבקר בבית הכנסת הגישו לפנינו פת שחרית: לחם וחמאה וחלב ופירות ויין, ונאכל ונשת, ונשכב לנוח מעט, כי בחצות היום תחל החגיגה.

והתכונה רבה בחצרון! הבתולות התאספו בבתי רעותיהן ותלבשנה שמלות לבנות של צמר־גפן צחר מבית מלאכת „בני רכב" בצפת, ותקלענה בשער ראשיהן מקלעת ציצים ופרחים, ביחור השושנה הלבנה וחבצלת השרון, והבחורים גם הם כלם מלובשים בגדי משי לבן ועל ראשיהם מגבעת לבנה של תבן הירדן. — וחוצות הכפר הומיות מארם רב, אלה הולכים ואלה באים, ותרב השמחה בחצרון.

כחצות היום ודגלים לבנים התנוססו על כל הבתים, ויתקעו בשופרות והמסע החל. — כל אנשי הכפר עם הרב והמורה בראשם התאספו לפרדס הצבור ויחכו להארחה של בני הנעורים ההולכת ומתקרבת אליהם. ובני הנעורים, הבחורים, אבוקות בידיהם, ובן ראש הכפר בראשם ודגל לבן בידו, ילכו וישירו השיר הלאומי „בצאת ישראל מעם לועז", והתוף הולך ומכה לפניהם, ומנענעים וצלצלים וכלי־זמר שונים יריעו וינגנו. ובבאם לשערי הפרדס פגשו אותם הנכבדים בביאה ויאמרו אליהם: ברוכים הבאים, אברכים חתנים! ברוכים הבאים בשם ה'! ויעל הרב המטיף הבמתה ויברכם בשם כל הערה, ויבאר להם את פרשת החג ועברו בחיי עמנו בדברי הימים. אחרי כן נפטרים הזקנים לבית הצבור ואוכלים ושותים ומטיבים את לבם. — וארחה שניה באה מן הצפון. כל הנערות והבתולות שנתאספו הנה הלך וטפוף תלכנה, כולן מלובשות לבנים ומניפות לבנות בידיהן, ומקלעת שושנים לבנות בראשיהן, ויפהפיה אחת בראשן, ודגל משי לבן בידיה, וגם הנה ישירו את השיר הלאומי. ובבואן לפתח הפרדס יצאו נגדן כל הבחורים עם עם כלי־הזמר והמנענעים והצלצלים ויקראו להן: ברוכות הבאות בשם ה', ברוכות אתן אחיותינו! ואחר כך יתפשטו בכרמים, והאבות והאמהות יראו בשמחת בניהם ובנותיהם וישמחו גם הם. לא תשבע עין מראות את המחזות היפים האלה, ואת ההוד והדר השפוך על הבנות ועל בני ישראל... הבחורים כלם חסונים כאלון בריאים ומוצקים, טל ילדות ועז וגבורה על פניהם, גם ילדות ועז יציץ מעיניהם. נעים לראות את הענקים האלה מרי התהלכם לשוח את יפותיהם. נעים לראות את הענקים האלה, אשר גם חכמתם תאיר

פניהם, והוד האצילות פרוש עליהם. ובנות ישראל? בנות ישראל בוראי יפות הן. זאת קומתן דמתה לתמר, לחין צח וארום, ספיר גזרתן, וקוצות תלתליהן שחורות כעורב. ועינים — אל אליה אבי, חצי התבל אם לתת בער עינים כאלה גם זאת עוד מעט... ויצא לבנות ישראל שם ביפין... בנות־ישראל מאז מעולם יפות הן, אלא שהעניות, הגלות, הצרות, ההשכלה המזויפת, הבגרים המכוערים, גולו אותן, ועתה שב היופי לאכסניא שלו, ותהיינה בנות ישראל היפות בכל התבל. סופרים ממ״ע הגדולים באירופה ואמריקה וציירים הרבה יבאו הנה ויתארו תמנות היפיפיות ובחיריהן וישלחו את התמונות ההן למקומותם. — וגם סופרים של מ״ע בארץ־ישראל, מירושלים וערים אחרות יבאו הנה. ומר אביאסף, סופרו של מ״ע „הירדן", אשר בא לראות במחזה בכרי לתת עליו חשבון במ״ע, סח לי כי מדי שנה בשנה יתפשט ויתרחב המנהג הזה, ומדי שנה בשנה תרב השמחה, ותהי מעין „שער המצבה" ליפיפיות אשר באירופה: אפס כי שונה היא מהמצבה באירופה, כאשר בכלל שונים הם מנהגי ישראל...

אחרית החגים האלה — תנאים וחתונות. התנאים יחגו פה בכפר, בפרדס הקהל ועל חשבון הקהל. הכפר יעשה חג ומשתה לכל האורחים הבאים, והחתונות, כמובן, יחגו כל אחת במקומה. — גם מר בן־אביגדור מקרית משה מצא פה נערה אחת יפה להלל, בת אחד האכרים מתמנה, והנערה מצאה חן בעיניו, וגם הוא בעיניה, ותתן את ידה לו, אפס כי תנאי התנתה עמו, שאחרי כלות שנות עבודתו בצבא בארצו ישוב הלום... ונחמיה מזכרון־ירושלים גם הוא מצא את אשר בקש: תמר היפה, בת אחד הסוחרים מרמת גלעד, אשר בעבר הירדן, כי באה הנה לבקר את אחותה אשת המורה בגבעת בנימין, ותמצא הנערה חן בעיניו ויארסנה לאשה.

ותרב השמחה בחצרון. במשך שני ימים בכל בית ירונן, ובחוצות ושוקים שיר וזמרה ומחול, ומי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו. ולמחרת בבוקר וכל מ״ע מספרים פרשת החגים בכפרים ויתנו תהלות היפיפיות, ויספרו

לקוראיהם את השרוכים למספרם לפרטיהם. טלגרמות עפות בכל הארץ, ויבשרו לקרובים ואוהבים ומכירים בשורות מז״ט. ויהיו הזווגים לשיחה ביום הזה.

שני ימים עשיתי בחצרון, שני ימים טובים ונעימים. וימים טובים כאלה שרק מעטים היו ויהיו בימי חלדי... וביום השלישי נפרדתי מידידי ומכירי, שנשארו עוד שם, ונסעתי הלאה מזרחה ל„משמר הירדן״.

ומבלעדי אגיד הלא תבינו, כי מאד קשתה עלי פרידתי משם.

משמר הירדן — עיר חרשה, שנבנתה זה שמונים שנה על חוף הירדן, במקום אשר ישתפך בתוכו נחל פרא. משמר — עיר מסחר ורבת מרכלת, ומעברה לסחורות עבר הירדן ויהודה. בה חוף אניות גדול לכל האניות הבאות ירדנה ויוררות לים־המלח, ותחנת מסלת־הברזל „ים התיכון — ירדן״.

קצרה לי העת ולא התמהמהתי פה הרבה, התבוננתי אל הגשר הנפלא אשר על הירדן, אל מטעי הקהוה ויתר הצמחים הנפלאים אשר בעמק הנפלא הזה, ואחזתי את דרכי דרך זמורה — יריחו — ענב — ירושלימה.

ז.

ירושלים עיר קדשנו, משא נפשנו ומשוש תקותנו! יפה־נוף משוש כל הארץ, אף אם לא קרית מלך רב... לא נוכל לדעת עתה איך היתה בימי המלך המשורר ובנו החכם מכל אדם, בעת אשר „הכסף היה בירושלים כאבנים והארזים כשקמים אשר בשפלה לרב״ — אבל אם גם היתה אז רק כמו עתה היתה מכלל יופי. יפה היא העיר ווין על גדות הדונה, יפה ממנה פריז, אבל יפה משתיהן ירושלים. ומי ידמה לך ומי ישוה לך, הבת ציון? הן ערי התבל כלה מעשי ידי אנוש. אשר על פי מקרה בחרו במקום זה או אחר לבנות עיר, ומעשי אנוש ותחבולותיו מה הנה?

וירושלים — ה׳ בעצמו בנה את העיר הזאת, והוא יכוננה עליון ויאצל מהודו עליה. אלהות, שכינה, רוח־הקודש, דבר מה למעלה מן הטבע—נרגש בכל פנה ופנה... אבותינו ספרו לנו, כי גם בימי גולותה, בימי אלמנותה, בימי חרבנה, יפה היתה העיר הזאת, כמו אשה יפה עטופת שחורים ומתאבלת... ומה עוד עתה, אחרי אשר שבה לתחיה ותיף ותפרח כחבצלת!

בין סופרי עמנו במאה השביעית היו כאלה, אשר בהתלהבותם הגדולה בדבר הישוב שכחו את ירושלים, ובפחזותם הנבהלה דמו כי אפשר לא״י בלא ירושלים. שרי להו מארי, לסופרים הלאומים ההם. כנראה היו אנשים טובים, אבל לא ראו למרחוק, לא ראו את הנולד... עמנו הוא לב האנושיות, וא״י לב עמנו, וירושלים לב א״י, ולא רק לב, אבל גם נשמה ואור החיים. ארץ־ישראל בלי ירושלים כגוף בלי נשמה. בשם ירושלים בלבד טמור וצפון כח גדול נעלם ונסתר, כח המושך את כל לב איש יהודי — זאת ידעו אבותינו מאז מעולם. ולמרות ההצעות הרבות והחפץ להכין את הישוב במרחק מקום מירושלים, — היתה היא למרכז הישוב ובה כל וממנה הכל.

ועיר שלום היא עיר הזאת, בה יעשו שלום היהודים בינם לעצמם ואומות־העולם לישראל ובינם לעצמם. אין מבצר ואין מצורה ואין חומה וכלי־תותח, רק פרזות תשב ירושלים, ואין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותיה. — בשלום ושלוה יגורו בני העמים והאמונות השונות, ולא ירעו ולא ישחיתו בכל הר־הקדש...

על ירושלים וחייה ובנינה ועממיה בכלל, ועל „שער המצבה" בפרט, אשוב לדבר בספר מיוחד, ופה רק אזכיר בקצרה: מספר יושבי העיר יותר משלש מאות אלף, רב מנין ורב בנין הם היהודים. במגרש השלום — בית האוניברסיטה והיכלי שרים ואצילים הרבה. בצפון העיר, בדרך העולה ליפו, בית־מדרש הרבנים וביה״ס למורים, ונגבה נחל קדרון שוטף במרוצתו. הנחל הזה איננו עוד נחל יבש ושומם, אבל מלא מים על כל גדותיו, כי מעינות סתומים נמצאו

בהרים וגם מקוה מים ובריכות ותעלות בנו, ותמלא הבקעה מים. הר הזיתים איננו עוד מקום הקברות אבל — הר הזיתים באמת. מה נפלא ונהדר ההר הזה! על ראשו בית מצפה הכוכבים המהולל, כי קימו וקבלו עליהם כל חכמי תבל לחשוב את קו־האורך הראשון מירושלים וייסדו שם בית מצפה כוכבים כללי. ומסביב לירושלים גנות ופרדסים והיכלי קיץ לשרים ופרתמים, ועגלות הברזל יוצאות ובאות ואורחים לאלפים חדשים לבקרים יבואו, ותרב התכונה בעיר.

ירושלים היא מרכז כל התבל, טבורו של עולם... ביחור היא מרכז עולם היהודים. בחוצותיה תראה ותפגש את כל בני עמנו מכל ארצות פזוריהם. ביחור בתי־הספר הגבוהים בירושלים הן מרכז התורה, החכמה והדעת לכל אחינו שבגולה. תלמידים לאלפים ינהרו אליהם מכל קצוי תבל לשמוע לקח בכל ענפי התורה והדעת, ומירושלים תצא תורה וספרות לכל באי תבל.

אפס כי הבית טרם נבנה, וכותל המערבי על עמדו בחרבנו יעמד. אות הוא לישראל כי עוד לא בא יום גאולתו, וכי עליו לחכות ולחכות עוד אף אם יתמהמה...

כירח ימים עשיתי בירושלים וכל העת ההיא לא נחתי ולא שקטתי: בקרתי בתי אסף דברים עתיקים וסגולות החמדה, בקרתי בתי הספר, בתי השיר והזמרה, נתכבדתי „לקבלת פנים" בבית הנשיא שנבחר זה שנה, בקרתי את „ישיבת הועד הלאומי", את השרים היושבים ראשונה בהנהגת העם, את מר יהושע בן יצחק שר ההשכלה, את מר אליהו גאון ראש האוניברסיטה, את הגאון מר שמואל בן חפני ראש הועד הלאומי, את המשוררים אסף, הימן וידותון, את הסופרים והחכמים, את מערכות כה"ע הרבים, הייתי באספות חכמים, שמעתי לקח בבית המדרש הגבוה לידיעות הלשון ולמודי דברי הימים, ומדי יום ביומו בקרנו את שער המצבה אני ורעיתי. אפס כי קצרה לי העת, ולו הייתי שם עוד שלש פעמים ככה גם אז לא הספקתי לראות הכל ולהתבונן בכל. לא תשבע עין מראות והאזן משמוע את כל

הנפלאות והחרושים... ובלב מלא שמחה ותקוה כי עוד אשוב לחזות בנועם עיר קדשנו — יצאתי את העיר.

אבל תחת אשר דמיתי מראש לנסוע צפונה, בדרך ירושלים — גלגל־שכם ועין־גנים, ומשם דרך בית שאן — עבר הירדן מזרחה, שניתי עתה את סדר מסעותי, ואחזתי דרכי הנגבה דרך ירושלים—חברון—כרמל—עבודה—וצוער אשר בנגב ים המלח. כי בשער המצבה הכללי הצטיין ביותר חבל ים המלח. ויען אשר מדברי הסופרים ידענו, כי הים הזה „ים המות" נקרא, וכל הככר כלו מסביב „גפרית ומלח שרפה כל ארצה", — אמרתי לסור ולראות את הארץ ההיא, אשר סדום ועמורה עמדו שם לפנים, ועתה היא ארץ חיים וברכה.

אם עד כה עברנו בארץ זרועה, בארץ של עבודת ארמה, ארץ חטה ושעורה וגפן ורמון, הנה נשים עתה פנינו לבתי המלאכה וחרושת המעשה.

תחנת מסלת הברזל הדרומית או מסלת ים המלח, בדרומה של ירושלים, מעבר לנחל קדרון לרגל הר הזיתים. אם תתבוננו בפני הנוסעים הרבים תראו כי יש הבדל גדול בין הנוסעים אשר במסלת ירושלים — שכם וירושלים — יפו וירושלים — משמר הירדן, ואשר במסלת ירושלים — ים המלח. ובכלל הבדל גדול בין הבאים מצפון ומערב א"י, פלכי עבודת הארמה, ובין הבאים מדרום, פלכי חרשת־המעשה. שם תראו אכרים שמנים ובריאים, בעלי־אחוזות עבים כקורות בית הבד, הכרת פניהם תענה בם שיודעים הם טעם בשר שמן ויין ישן, ופרק בהלכת עבודת הארמה ונטיעת הכרמים, גם מרעה הבהמות והלעטת האווזים... ופה בתחנה הדרומית תראו עוברים פועלים, אמנים, מורדים, בונים, החרש והמסגר, חופרי בהרים, מלומדי הכימי, בעלי מלאכה וכדומה, בריות, אשר פניהם יעידו על מלאכתם ואומנתם. כי מעת שמצאו את אבני הפחם בסביבות ים המלח, ועוד יותר מיום שנבנתה המסלה החרשה, מסלת ים המלח—עציון גבר מן ים המלח עד ים סוף, היה הככר פה למרכז המסחר וחרשת המעשה של נגב א"י. — ברזל מצפון יובא, מפלכי הלבנון והכרמל, ופה יעשו ממנו כלים ומכונות שונים בבתי

היציקה הרבים. גם מהחומר הרב אשר בבקעת ים המלח יעשו כלים העולים בערכם על כלי „החומר הלבן" באירופה. גם גפרית, ברום, גביש והרבה מיני צבעים וסממנים יוציאו כעת מתוך הבצות והאגמים אשר בסביבות ים המלח. והבקעה ההיא כולה אוצר כל חמדה גנוזה ומקור עושר רב לארץ. וחסרון מים מתוקים לא נרגש פה, כי בעקב התרבות הצמחים והנטיעות בהרים מסביב נמלאו הנחלים הרבים מים. גם גשם מלאכותי אפשר לברא בנקל במקומות ההם, בעמק העמוק הזה, אשר אדים רבים יעלו ממנו ויתקבצו ויהיו ,לענן על פני כל הככר והגשם ישקה את הארץ וימלאו כל הבארות והעמקים והנחלים מים וימתקו מעט גם מימיהם, ויצמיחו סביבם צמחים ודשאים ואלנות שונים ויבריאו את האויר ויתקנו אותו וירבו לחלוחיתו. גם חפרו בארות עמוקות מאד וימצאו מים. כל אלה שנו את פני המקום וממדבר שאיה נהפך לארץ ברכה, ועל כל מדרך כף רגל נפגש כפרים, מושבות וערים, ובתי מלאכה רבים. ארובות העשן יומם ולילה לא תשבתנה, גם כח החשמל לא ייעף ולא ייגע, ואין קצה לתכונה. כל הדרך מירושלים לחברון כמו עיר אחת, בתי קיץ, יערים וכפרים ומושבות והיכלי שרים, כי פה אוו למושב למו עשירי העיר. ובחברון הרבה בתי מלאכה, מלאכת כלי זכוכית ועבוד עורות וצבע הארגמן, וכלי הזכוכית שבחברון יעלו בטובם וביפים על כלי הזכוכית שבכל התבל, כי מחמר ים המלח נעשו והנם כעין הבדלח... מחברון נסעתי הלאה דרך זיף־כתל, מעין וגבע, ומגבע תחלק המסלה: הראש האחד דרך מעין ובאר שבע ללשון ים סוף, והשני דרך קריות ערודה — מליחה וצער אשר בנגב ים המלח.--

אם יש מקום בתבל, אשר עליו נוכל לאמר כי הוא מעשה ידי אדם, הנהו רק ככר ים המלח. ההולנדים יתפארו כי הם גזלו חבל ארצם מן הים, נלחמו אתו, ויוכלו לו, אבל הם רק מן הים גזלו, רק עם הים נלחמו, ופה גזלו היהודים את הארץ הברוכה הזאת לא רק מן הים, אבל גם מן האויר, מן המדבר, מכל ממלכות הטבע, אשר על כל צער ושעל התקומם למו... ארץ אשר לא דרכה

בה רגל, וגם עוף השמים לא ראה, ותהי שממת עולם ורק מלאכי־חבלה מלאו את האויר, הנה עתה נהפכך לערן גן אלהים, וכל אלה במשך ק״ן שנה! מה גדלו מעשיך, אדם! אמנם כן, ה׳ ברא את אביך הראשון בגן־ עדן, ובאשר רק תמצא, שם אפשר לך לברא גן עדן... לזה דרוש, מלבד תשועת ה׳, רק כח ומח. כח לבד — ידים עובדות, הנה תעקרנה הרים משרש, אבל לא תצלחנה, מאומה לא תבראנה, וכח עם מח הלא המה יסודי הבריאה והיצירה. ורק ישראל בידיו החזקות ובמחו הגדול יכול לעשות את כל הנפלאות הגדולות האלה.

ובעיר המלח התכונה רבה מאד, קול הולם פעם ושריקות המכונות וקיטור ארובות־העשן עולה ואלפי פועלים עובדים שם. ובעיר ההיא גם אוצרות כל סחורה ומיני מתכיות, אשר באניות יובאו הנה מן כרמל ולבנון דרך הירדן וים המלח, ומפה יעברו במסלת הברזל דרך קדש־ברנע עד עציון־גבר אשר לחוף ים סוף.

בעיר הזאת גם האקדמיה הראשית לחקירת הארמה, וגדולי החכמים יעשו שם נסיונותיהם בעומק האדמה. גם פה ההנהגה הראשית של מכרי ההרים בגליל, ומושב שר הגליל.

העיר יפה עד מאד ומספר יושביה יגיע עד מאת אלף. החוצות מרוצפות בחמר המקומי ויש בנינים הרבה שנבנו מאבני המלח, כי זה לא כביר המציא חכם חרשים אמצעי להקשות את האבן הזאת ולא ישלטו בה האש והמים, והיה כי תלוטש ומראה כעין הבדלח ותתנוצץ לאור השמש או החשמל באור שבעתים. אין קץ ליופי הבתים האלה.

וים המלח אניות בו יהלכון. במחצית הראשונה למאה השביעית ליון הצרפתי ולינק האמריקני שמו את נפשם בכפם לעבור באניות־רוגה את „ים המות״ (כאשר קראו לו אז), ועתה אניות תעבורנה בו לארכו ולרחבו. ובעיר מליחה החוף הראשי של חברת „אניות ים המלח״.

האניה „השר הנריב״ עמרה על העוגן ותעש דרכה ל„אשרות הירדן״ בקצה ים המלח הצפוני, מקום אשר הירדן ישתפך בהמולה ושאון לים המלח. ונעבור דרך

„מסדה", הוא המבצר האחרון אשר בו נתבצרו הקנאים מפני הרומאים. ונבאה ל„עין־גדי". ועין־גדי עיר גדולה מפורסמת בכרמיה ויפיפיותיה... בני עין גדי עוד עתה יתפארו כי שולמית היפה אהובת „המלך החכם" היתה בת עירם. התבוננתי אל בנות העיר — והאמנתי לדבריהם.

ומעין גדי נסעתי על האניה „ראש העֹר" ונבא לבקעה. ומבקעה ל„עיר מיכאל" ומעיר מיכאל לאשרות הירדן.

ואשרות הירדן אחת הערים הגדולות בא"י. והמסחר בה רב ועצום. כי מחשבון ועלעלי ומרבת בני עמון, ומכל עבר הים המזרחי וים המלח יביאו הנה יבול הארץ ומיני מתכיות. גם היא אחת הערים היפות ותהי רוכלת הגוים ומקום מושב שר פלך עבר הירדן הדרומי.

ואניה אחרת העוברת בירדן עמדה בחוף, ואנכי ישבתי על „חובבי ציון" — שם האניה — ונבאה גלגל הירדן ומגלגל למשמר, וממשמר לעיר בנימין, ומעיר בנימין ל„כהן צדק", ומכהן צדק לסוכות ומסוכות לבית שאָן. ומבית שאָן באניה אחרת, קטנה מן הראשונה, כי ימעטו פה המים, עד מגדל אשר אצל ים כנרת, ונעבור את ים כנרת על פני הערים: נחמיה, טבריה, מגירו ומגדל. וממגדל עד מי־מרום ועד מיפעת. פה תמה נסיעתי בים המלח והירדן.

והירדן מלא על כל גדותיו ואניות תמיד בו יהלכון. ומן האניה נראו לי ערים וכפרים, שדות וכרמי חמר ועבודה רבה. והנסיעה היא בכלל אחת מהנסיעות היותר יפות ונעימות, כי שפך פה הטבע את כל חן תפארתו ביד נריבה, ובני ישראל התאמצו להוסיף יופי על יפיו, ויהי הירדן משני חופיו כגן אחר גדול. ומלבד מראה העינים מה רב הלך־הנפש, הנולד שם על כל שעל מזכרונות קדומים.

לא לחנם יבאו הנה נוסעים מכל קצוי תבל לחזות ולהתבונן במחזה שדי.

וממיפעת עברתי במסלת הברזל עד בארות דרך הלבנון, דרך שווייץ העברית: אם תצטיין דרומית־מערבית של ארץ־ישראל בעמקיה הנפלאים, הנה תצטיין צפונית־מערבית בהרריה. והנפלאות הגדולות שעשו בני עמנו בדרום, כי

בנו חרבות עולם ויהפכו מדברות לעדן, עשו גם בצפון, וברכת ה׳ היתה עליהם ויגדלו ויצליחו להחיות הארץ, ויבנו ערים וכפרים ויטעו כרמים, ויחפרו בארות ותעלות ובריכות מים, ויבנו מסלות ובתי־מלאכות ויחיו את הארץ—והנה היא חיה כלולה בהדרה...

ביום ג׳ כ״ד אלול, אחרי אשר התמהמהנו בא״י שלשה ירחים, באנו לבירות.

ובעת ההיא עברתי את ארץ היהודים לארכה אבל לא לרחבה, כי עוד לא עברתי בעבר הירדן. כל חבל הארץ נחלת גד וראובן וחצי שבט המנשה, מרן עד דמשק ומדמשק עד נהר פרת, מנהר פרת עד בצרה ומבצרה לגד ומגד לקרמות ומקרמות לעיר־מואב ומעיר־מואב לתפל ומתפל לצקלג עד באר־שבע על גבול ישראל — את כל המדינות וחבל הים ההם, אשר שם עתה רב אחינו נחתים, עוד לא בקרתי. והיה כי יתן ה׳ ולשנה הבאה אשוב לבקר את ארץ קדשנו ואסור לראות את שלום אחינו אלה.

ובבירות ישבנו על האניה „ישורון" ההולכת לאשרות לשוב לביתנו.

הלא תראו, הקוראים, כי יפה דברתי בתחלת ספורי: לפנים נסעו אבותינו לירושלים דרך פריז, ומכיון שבאו פריזה וישכחו לנסוע לירושלים, ועתה נשתנה הסדר, אנחנו נסענו לפריז דרך ירושלים וכאשר באנו ירושלימה ושכחנו את פריז...

כמה נשתנו העתים...

עצב ושמח הייתי כל הדרך בשובי. שמחתי על כל הטוב שעשה ה׳ לעמו, על הישועות והנחמות, ונעצבתי על שאנכי אינני בתוך אחי המאושרים בארץ המאושרה.

אבל תקותי כי לא יארכו הימים ושוב אשוב אליהם. כי רעיתי יפתי, אשר חלמה תמיד בהקיץ על צרפת ופריז, שנתה את טעמה וכמה פעמים דברה אלי לאמר:

— מה טוב, אורי וישעי, להיות שם בארץ העברים... מה טוב אם גם אנחנו נדור עמם בירושלים או על גדות הירדן!

— מה טוב ומה נעים, יפתי תמתי, לשמוע דברים כאלה מפיך!

והאניה הולכת ומתקרבת אל חופי סוריה. נוסע הנני לביתי... אבל לבבי ונפשי שם בארץ אבותינו, בארץ הקדש, בארץ הפלאות, בארץ העברים...

ספריה כללית

זוהי קבוצה של מחברות קטנות, בתבנית קבועה, ספרים חדשים גם ישנים בכל המקצ׳עות השונים של הספרות.

הקבוצה הראשונה של הספריה הכללית מקיפה את המחברות הללו:

1) ר׳ יהודה הלוי: מבחר שיריו
2) ר׳ עובדיה מברטנורא: המסע לא״י בשנת רמ״ח
3) א. ל. לוינסקי: מסע לא״י בשנת ת״ת
4) עמנואל הרומי: לקוטים ממחברותיו
5) יוסיפון ליהודים: לקוטי ספורים
6) אגרות גדולי ישראל
7) אגדות עם
8) יצחק ערטער: הצופה לבית ישראל (פרקים נבחרים)
9) פרץ סמולינסקין: עם עולם
10) יהודה ליב גורדון: מבחר שיריו
11) א. ב. גוטלובר: זכרונות
12) ח. נ. ביאליק: אריה ״בעל־גוף״ (ספור), מהדורא חדשה ומתֻקנת
13-14) מ. ת. לוצַטו: מגדל־עֹז
15) ק. א. שפירא: מחזיונות בת עמי ועוד
16) נ. ה. וויזל: משירי תפארת
17) ר׳ נתן הנובר: יון מצולה (גזירות ת״ח)